

1919

РОМАН

Продовження ¹

ЕВЕЛІНА ГЕТЧІНС

Вона мало не збожеволіла, поки сіла в поїзд, щоб повернутися на схід. Мама й тато не хотіли відпускати її, але вона показала їм телеграму від Елеонори, яку та надіслала на її прохання; у телеграмі Елеонора пропонувала їй високий оклад у своєму декоративному ательє. Вона сказала, що це — можливість, яка більше не трапиться, і що вона повинна скористатися нею, та й, кінець-кінцем, Джорж повертається додому у відпустку, отже вони не будуть самотні. Першу ніч після від'їзду, вона перележала без сну на нижній полиці, почувавши безкінечно щасливою, прислухаючись до завивання вітру і стукоту коліс по рейках. Але за Сент-Луї вона почала хвилюватися: вона вирішила, що завагітніла.

Вона страшенно злякалася. Великий Центральний вокзал здався їй таким безмежним, у ньому було повно порожніх облич, що дивилися на неї, коли вона йшла слідом за червоною шапкою, що несла її чемайдан. Вона боялася зомліти, не дійшовши до таксі. Коли вона їхала через місто, їй було млосно від трясіння таксі та гуркоту вуличного руху. У „Бровурті“ вона випила кави. Рум'яне соняшне проміння проходило крізь високі вікна, у залі стояв теплий ресторанный запах; їй стало краще. Вона підійшла до телефона і викликала Елеонору. Покоївка — французенка відповіла, що мадемуазель досі спить, і що вона скаже їй, коли та прокинеться, хто дзвонив до неї. Тоді вона подзвонила до Фредді; той відгукнувся дуже схвилованим голосом і сказав, що негайно примчить до неї з Брукліну.

Коли вона побачила Фредді, їй здалося, ніби вона зовсім не виїздила звідси. Він майже знайшов уже фінансову підтримку для свого балета „Майя“ і був причетний до однієї

¹ Початок див. „Черв. Шл. № № 1, 2 — 3, 4 за 1934 р.

нової музичної вистави і хотів, щоб костюми для неї зробила Евеліна. Але він дуже невесело говорив про перспективу війни з Германією, адже він пацифіст, і можливо, що його посадять у тюрму, якщо не вибухне революція. Евеліна розповіла йому про свої розмови з Джоє О'Рілі, і про те, який він великий художник, і додала, що, на її думку, вона мабуть анархістка. Фредді захвилювався й запитав її, чи певна вона, що не закохалася в нього; вона почервоніла й засміялася, і сказала ні, і Фредді сказав, що зараз вона виглядає в сто разів краще, ніж торік.

Вони разом поїхали до Елеонори, яка жила на східних тридцятих вулицях у дуже елегантній і багатій на вигляд квартирі. Елеонора сама сиділа в постелі, відповідаючи на листи. Її волосся було дбайливо прибране, одягнена вона була в оксамитний пеньюар, оточений мережевом та горностаєм. Вони пили в неї каву з гарячими булочками, що їх спекла покоївка з Мартінівки. Елеонора зраділа, побачивши Евеліну, і сказала, що вона виглядає дуже добре, і дуже неясно говорила про свої справи і про все. Вона казала, що незабаром стане театральним режисером, і весь час згадувала про „мого фінансового радника“ і всякі інші речі; Евеліна не знала, що й думати, але бачила, що справи її йшли добре. Евеліні кортіло запитати її про засоби проти вагітності, але вона ніяк не могла наважитися на це, і може їй і не слід було робити цього, бо коли вони забалакали про війну, вони відразу посварилися.

Надвечір Фредді повів її пити чай до однієї дами середнього віку, захопленої пацифістки, що мешкала на Восьмій Західній вулиці. У неї було повно людей, що сперечалися, хлопців та дівчат, що зводили голови до купи, шепочучись про щось важливе. Там вона розбалакалася з худим ясноокиим хлопцем, на ім'я Дон Стівенс. Фредді треба було йти на репетицію і вона залишилася там сама, розмовляючи з Дон Стівенсом. Потім вони раптом помітили, що всі розійшлися й вони лишилися самі з хазяйкою, огрядною, пухкою, запальною жінкою, що здалася Евеліні надзвичайно неприємною. Вона сказала надобраніч і пішла. Ледве вона вийшла з народного під'їзду, як її наздогнав своїм великим розхитаним кроком Дон Стівенс, тягнучи за собою своє пальто. „Де ви збираєтесь вечеряти, Евеліно Гетчінс?“ Евеліна відповіла, що вона ще не подумала про це, і не зчулася, як уже вечеряла з ним в одному італійському ресторані на Третій вулиці. Він дуже швидко зів силу макарон і випив дуже багато червоного вина, а потім познайомив її з офіціантом, на ім'я Джіованні.

— Він — максималіст, так само як і я, — сказав він. — Ця молода жінка, здається, філософська анархістка, але ми можемо їй стати на правильний шлях.

Дон Стівенс прибув з Південної Дакоти; завжди, ще з часів навчання у вищій школі, він працював у провінційній пресі. Крім того, він був у своїй місцевості сільсько-господарським робітником і брав участь у кількох виступах спілки „Індустріальних Робітників Світу“. Дуже пишаючись, він показав їй свою червону картку. Він приїхав у Нью-Йорк працювати в „Закликові“, але щойно пішов звідти, бо вони, чорт побери, занадто легкодухі, казав він. Він також писав для „Метполітен Мегезіна“ та „Массес“, і промовляв на антивоєнних мітингах. Він сказав, що Сполучені Штати не залишаться поза війною, це так само вірно, як в аптеці; німці перемагають, робітничий клас цілої Європи от-от має повстати, революція в Росії є початок світової революції, банкіри знають це так само, як і Вільсон; питання тільки в тому, чи підтримають війну індустріальні робітники на сході і фермери та наймити на середньому заході та на заході. Вся преса або куплена, або їй заткнуто рота. Морган мусить або воювати, або збанкрутувати. „— Це — найбільша змова в історії“.

Джіованні та Евеліна слухали, затаївши подих; іноді Джіованні нервово озиравав кімнату, чи не сидить денебудь за столом переодягнений шпигун.

— Сто чортів, Джіованні, дай ще пляшку вина! — гукнув Дон, припинивши на мить свій докладний аналіз закордонних інвестицій Куна, Леба та компанії. Потім він враз звернувся до Евеліни, наливаючи їй стакан.

— Де ви були всі ці роки? Мені так потрібна була хороша дівчина, як ви. Нум, погуляймо сьогодні, може це в нас остання добра вечерея, за місяць ми можемо опинитися в тюрмі, або розстріляють під стінкою, чи це так, Джіованні?

Джіованні забув обслуговувати інші столи і хазяїн загорлав на нього. Евеліна весь час сміялася. Коли Дон запитав, що з нею, вона сказала, що й сама не знає, адже він такий смішний.

— Але ж це справжній Армагеддон, сто чортів!

Потім він кивнув головою.

— Та що з цього! Ще не було на світі такої жінки, щоб розумілася на політичних ідеях.

— А я все таки розуміюся... По-моєму, все це — жахливо. Я не знаю, що робити.

— Я не знаю, що робити, — люто сказав він, — я не знаю, чи боротися проти війни й потрапити до в'язниці, чи дістати посаду військового кореспондента й подивитися на цю чортову котлетечу. Коли б можна було покласти на когось, хто б міг дати підтримку — інша справа... О, сто чортів, ходім звідси!

Він підписав чек і попросив Евеліну позичити йому півдолара для Джіованні, кажучи, що в нього в кишені немає жодного цента. Вона опинилася з ним десь на майдані Нет-

чин у холодній, засміченій кімнаті на третьому поверсі, куди провадили брудні дерев'яні сходи. Він став залицятися до неї, а коли вона сказала, що знайома з ним тільки сім годин, він сказав, що це ще один дурний буржуазний забобон і їй треба з ним покінчити. Коли вона запитала його про засоби проти вагітності, він сів біля неї й півгодини говорив про те, яка велика жінка Маргарет Сенджер, і що попередження вагітності є величезне, виключне благо для людства, яке можна порівняти тільки з відкриттям вогню. Коли він знову почав діловито залицятися до неї, вона, сміючись і червоніючи, дозволила йому роздягти себе. Була третя година, коли вона, почувавши себе стомленою, виноватою, брудною, повернулася до своєї кімнати у „Бревурті“. Вона прийняла велику дозу касторки і лягла на ліжко і пролежала без сну до ранку, думаючи про те, що їй сказати Фрідді. Вона умовилася з ним зустрітися об одинадцятій, щоб повечеряти вкупі після його репетиції. Її страх перед вагітністю зник, так ніби вона прокинулася після кошмару.

Всю весну вона, Елеонора та Фрідді носилися з планами вистав та декоративних ательє; але з цього нічого не вийшло, і трохи згодом Евеліна зовсім розчарувалася в Нью-Йорку; війну оголошено, на вулицях було повно прапорів та уніформ, всі навколо неї стали шаленими патріотами і бачили шпигунів та пацифістів під кожним ліжком. Дон Стівенс вступив на службу у Квекерський комітет допомоги. Фрідді весь час вагався, не знаючи, що робити, але, кінець-кінцем, сказав, що нічого не може вирішити, поки його не мобілізують. Чоловік Аделаїди працював у Вашингтоні в новому Корабельному відомстві. Тато писав їй мало не щодня, називаючи у своїх листах Вільсона найвеликішим президентом з часів Лінкольна. Іноді їй здалося, що вона збожеволіє, такі шалені були всі навколо неї. Коли вона забалакала про це з Елеонорою, та з висока засміялася до неї й сказала, що вже попросила дозволу взяти її за помічницю до своєї контори в Парижі.

— Твоя контора в Парижі, любя?

Елеонора кивнула.

— Мені однаково, що робити, я радо робитиму всяку роботу, — сказала Евеліна.

Елеонора відпливла у суботу на „Рошамбо“, а двома тижнями пізніше Евеліна вирушила слідом за нею на „Туррені“.

Був млиний літній вечір. Вона майже грубо обірвала прощання з Маргаретою, Аделаїдою та Маргаретиним чоловіком Біллем, що на той час був уже майором і вчив новобранців стріляти на Лонг-Айленді, їй так кортіло вирватися з Америки, вона здавалася їй занадто нудною. Пароплав затримався на пристані на дві години. Оркестр весь час грав „Тіпперері“.

„Après de ma blonde“, та „La Madelon“, навколо було дуже багато хлопців у різних уніформах, всі на підпитку. Маленькі матроси — французи з червоними китицями й дитячими обличчями перегукувалися на гаркавому, гугнявому бордоському жаргоні. Евеліна ходила по палубі з кінця в кінець, поки ноги її заболіли. Їй здавалося, що пароплав не відпливе ніколи Фредді, що запізнився, весь час махав їй з пристані, і вона боялася, щоб не прийшов Дон Стівенс, і все її життя за останні роки було їй гидке.

Вона спустилася в свою кабіну й почала читати „Вогонь“ Барбюса, що його надіслав їй Дон. Вона заснула, і коли сивоволоса худорлява жінка, її товаришка по каюті, збудила її своєю метушнею, перше, що вона почула, були тремтячі удари судових машин. — „Ну, ви пропустили обід“, — сказала сива жінка.

Звали її місс Еліза Фелтон, вона була ілюстраторка дитячих книг. Вона їхала у Францію, щоб стати там шофером вагОВОЗУ. Спершу вона здалася Евеліні дуже нудною, але поки збігали теплі дні плавби, вона стала подобатись їй. Місс Фелтон дуже прив'язалася до Евеліни і набридала їй, але вона любила вино й добре знала Францію, де вона прожила свого часу багато років. Крім того, вона вчилася малювати у Фонтенебло, у добрі старі часи імпресіоністів. Вона була зла на гунців за Реймс, Лувен та бідних маленьких бельгійських дітей, що їм гунни одрізували руки, але вона не бачила великої користі з жодного чоловічого уряду, називала Вільсона боягузом, Клемансо — хвастуном, а Ллойд-Джорджа — мерзотником. Вона сміялася над застережними заходами проти підводних атак, і казала, що французька лінія цілком безпечна, бо нею їздять усі німецькі шпигуни. Коли вони висіли в Бордо, вона дуже стала в пригоді Евеліні.

Вони затрималися на день у Бордо, щоб оглянути місто, і не поїхали в Париж разом з усією публікою з Червоного хреста та робітниками допомоги. Ряди сірих будинків вісімнадцятого століття були прекрасні, у бескінечному, рожевому літньому присмерку, так само як і квітки у квіткарнях і ввічливі люди в крамницях, і виборні узори залізних огорож, і гарний обід, що його вони з'їли в Шапон-Фен.

Одно тільки було неприємно: Еліза Фелтон віднажувала від неї всіх чоловіків. На другий день вони поїхали у Париж денним поїздом, і Евеліна трохи не плакала, дивлячись на красу країни, на будинки, виноград і високі шерехи тополь. На кожній станції були маленькі солдатики в ясносиній формі, а літній статечний кондуктор скидався на професора університету. Коли поїзд нарешті плавко прослизнув крізь тунель до Орлеанського вокзалу, у неї щось підступило до горла і вона майже не могла говорити. Так ніби вона ніколи поперед усього не була в Парижі.

— Куди ви звідси їдете, любя? Бачите, ми самі повинні
вести свої манатки, — діловито сказала Еліза Фелтон.

— Мабуть мені треба з'явитися у Червоний хрест.

— Сьогодні запізно вже, запевняю вас.

— Шож, тоді я спробую подзвонити Елеонорі.

— Користуватися паризьким телефоном за воєнного часу —
це одно, що будити мертвих... Ви краще зробити, коли підете
одною в один відомий мені готель на набережній, а завтра
ранці з'явитесь у Червоний хрест; принаймні я так зроблю.

— Мені не хочеться, щоб мене відіслали додому.

— Вони не дізнаються, що ви тут і за кілька тижнів...
Я знаю тих йолопів...

Отже Евеліна залишилася стерегти їхні речі, поки Еліза Фел-
тон шукала тачку. Вони навантажили на неї свій багаж і по-
везли його з вокзалу крізь порожні вулиці в останньому ясно-
пурпуровому присмерку до готелю. Ліхтарів було дуже мало
і всі вони були сині і накриті дошками, щоб їх не видно
було зверху. Сена, старі мости й довга озія Лувру навпроти
здавалися блідими й нереальними; Евеліні здавалося, що вона
їде крізь якийсь малюнок Уїстлера.

— Треба поспішати, щоб добути чогонебудь на вечерю
поки не позакривали все. Я поведу вас до Адрієнни, — ска-
зала місс Фелтон.

Вони залишили у готелі на небережній Вольтера свій ба-
гаж, наказавши перенести його в їхню кімнату, і швидко
пішли крізь лабіринт вузьких витких вулиць, що швидко
темніли. Вони пірнули в двері невеличкого ресторану в ту
мить, як хтось почав спускати важкі залізні жалюзі.

— *Tiens, c'est Mademoiselle Elise!*¹, — скрикнув жіночий
голос у глибині тісно обставленої меблями кімнатки. Потім
француженка з дуже великою головою і дуже великими булька-
тими очима підбігла до місс Фелтон, обняла й поцілувала
кілька разів.

— Це — місс Гетчінс, — сказала місс Фелтон своїм байдужим
голосом.

— Дуже рада... вона така гарна... прекрасні очі, правда?

Евеліні стало ніяково від погляду француженки і від її
великого напудреного обличчя, що сиділо, ніби яйце в чашці, в
гофрованої блузі з високим коміром. Вона принесла супу, холод-
ної телятини та хліба, з багатьма перепошеннями за
те, що не має масла та цукру, і весь час одноманітним
голосом скаржилась на суворість поліції, на спекулянтів, що
скупують продукти та на погану воєнну ситуацію. Потім
вона раптом урвала мову; всі погляди одночасно спинилися
на написові на стіні:

¹ Та це ж мадемуазель Еліза!

Méfiez vous les oreilles ennemies vous écoutent ¹.

Enfin c'est la guerre ², — сказала Адрієнна. Вона сиділа біля місс Фелтон, погладжуючи її худу руку своєю повною рукою, вкрито персями з фальшивими самоцвітами. Вона приготувала для них каву. Вони пили невеличкими бокалами куантро. Потім вона перехилилася через стіл, і погладжила Евеліну по шиї. — „Faut pas s'en faire, hein“! ³. Потім вона відкинула голову назад і пронизливо істерично засміялася. Вона весь час підливала їм у маленькі бокали куантро, і місс Фелтон була вже трохи п'яна. Адрієнна весь час гладила їй руку. Евеліні було душно і млосно в темній кімнатці зі спертим повітрям. Вона звелася на ноги й сказала, що піде в готель, бо у неї болить голова і їй хочеться спати. Вони хотіли затримати її, але вона прослизнула під жалюзі і вийшла на вулицю.

Половина вулиці була освітлена місяцем, а по другій половині лежала непроглядно чорна тінь. Раптом Евеліна згадала, що вона не знає дороги до готелю, але вона не могла повернутися в ресторан, та жінка жахала її, і вона швидко пішла вперед, тримаючись освітленого боку, боячись тиші й рідких, примарних перехожих старих, лихих будинків з широкими, чорними провалями дверей. Нарешті вона вийшла на бульвар; там прогулювалися чоловіки та жінки, чулися голоси і іноді тихо пробігав по асфальту випадковий автомобіль з синіми ліхтарями. Раптом кошмарний зойк сирени почувся здалека, потім другий, третій. Десь у небі почулося тихе, бджолине гудіння, воно то гучнішало, то тихшало, і потім знову гучнішало. Евеліна подивилася на людей навколо. Ніхто, здавалося, не тривожився, — ніхто не поспішав піти з бульвару.

— Les avions, les boches ⁴ — чула вона спокійні голоси людей. Вона зупинилася край тротуару, дивлячися в молочне небо, що швидко світлішало від прожекторів. Недалеко від неї стояв французький офіцер, солідний папаша з обвислими вусами та силою галунів на кепі. Небо над ними заіскрилося, як слюда; це було прекрасно і нагадувало феєрверк, що його вона бачила по той бік озера на Четвертій. Мимохіть вона сказала вголос:

„Що це“?

— C'est le shrapnel, mademoiselle? ⁵ Це наші зенітні гармати, — дбайливо сказав він по англійськи, а потім подав їй руку й запропонував провести додому. Вона помітила, що від нього сильно пахтить коньяком, але він був дуже славний і пово-

¹ Стережіться, вуха ворога слухають вас.

² Нічого не поробиш, війна.

³ Не треба сумувати.

⁴ Аероплани, німці.

⁵ Де шрапнель, мадемуазель?

дився з нею по-батьківськи, і смішно показував жестами, як щось падає їм на голови, й сказав, що їм треба сховатися під дах. Вона сказала, щоб він, будь ласка, провів її до готелю на набережній Вольтера, бо вона загубила дорогу.

— Ah charmant, charmant,¹ — сказав літній офіцер. Поки вони стояли, розмовляючи, публіка на вулиці ніби розтала й щезла. Гармати гавкали тепер з усіх боків. Вони знову йшли вузькими вуличками, тримаючись попід стіною. Враз він штовхнув її в двері і щось гупнуло на брук навпроти. — „Це скалки шрапнелі, це — не добре“ — сказав він, стукаючи себе по верху кепі. Він засміявся і Евеліна теж засміялася, вони стали почувати себе прекрасно. Вони вийшли на набережну. Чомусь під густим листям дерев вона стала почувати себе — безпечніше. Біля дверей готелю він раптом вказав у небо.

— Гляньте, це — фоккери, вони знушаються над нами.

Поки він говорив, літаки бохів повернулися вгорі так, що їхні крила блиснули на місяці. Одну секунду вони були як сім маленьких срібних бабок, потім вони щезли. Туж мить почувся рвучкий форк бомби звідкись із другого берега ріки. — „Permettez, mademoiselle“². Вони увійшли у темний, хоч око виколи, вестибюль готелю і навромацки спустилися у підвал. Звівши Евеліну з останньої приступки курних дерев'яних сходів, офіцер серйозно відсалютував змішаній групі людей у нічних халатах та пальтах поверх білизни, що стовпилися навколо пари свічок. Серед них був офіціант, і офіцер спробував замовити собі пляшку, але офіціант сказав: „Ah, mon colonel, c'est defendu.“³ — і офіцер скривився. Евеліна сіла на якийсь стіл. Вона була така схвильована, дивлячися на цих людей, і дослухаючись до далекого форкання бомб, що майже не помітила, як полковник став стискати її коліна сильніше, ніж слід. Вона не знала, що робити з його руками.

Коли повітряний рейд скінчився, щось пробігло вулицею з чудним, скрипучим шумом, схожим чи то на крякання качки, чи на ревіння осла. Це здалося Евеліні таким смішним, що вона все сміялася та й сміялася, аж поки офіцер, здавалося, вже не знав, що й думати про неї. Коли вона хотіла сказати йому надобраніч і піти до своєї кімнати, щоб лягти спати, він теж хотів іти з нею. Вона не знала, що робити. Він був такий славний і ввічливий з нею, що вона не хотіла бути з ним грубою, але вона ніяк не могла дати йому на розум, що хоче піти до себе й лягти спати; він казав, що він теж хоче. Коли вона хотіла пояснити, що з нею подруга, він запитав, чи подруга така сама чарівна, як мадемуазель; якщо вона така сама, він буде дуже радий. Французька мова Евеліни зовсім зрадила її. Вона страшенно хотіла, щоб нагоди-

¹ Чарівно, чарівно.

² Дозвольте, мадемуазель.

³ Заборонено, пане полковник.

лася місс Фелтон, бо вона не могла дати зрозуміти консьєр, що їй потрібний ключ від її кімнати, і щоб полковник йшов нагору; вона вже була готова здати свої позиції й плакати, коли молодий американець у цивільному, з черним обличчям і задертим носом, з'явився звідкись із тьмяним бундючно сказав дуже поганою французькою мовою: „Monsieur, moi frère de mademoiselle, хіба ви не бачите, що дівчат стомилося й хоче сказати bon-soir?“.

Він просунув свою руку в полковникову й сказав — „Viens la France... Ходім до мене в кімнату та випиймо“. Полковник підтягся і дуже розсердився. Не чекаючи дальшого, Евалі збігла сходами вгору, влетіла у свою кімнату і двічі похлинула ключ у замку.

КІНОХРОНІКА XXIV

важко уявити собі колосальність сум, що їх доведеться позичити Європі на полагодження руйнівних наслідків війни

ЗАХОПИВ САМ 28 ГУННІВ

переговори про мир уже починають впливати на південний залізний ринок

РОЗСИЛЬНИЙ УЗЯВ У ПОЛОН ОФІЦЕРА

ОБДУРИЛИ НА ТРЕТИНУ ВІЙСЬКОВОЇ ЗАПОМОГИ

*Ця усмішка нас потішить
інша смутком опов'є*

розгляньмо знову справу з розцінками; припустімо, що Сполучені Штати оперують флотом у складі 3000 вантажних та пасажирських суден, які обертаються між Сполученими Штатами та чужоземними портами

БАТАЖКА БАНДИ ВБИТО НА ВУЛИЦІ

*Ця усмішка вип'є сліз краплини
Як росу уранці сонце п'є
Інші мають значіння глибоке
Лиш коханці розуміють їх*

СОЛДАТСЬКІ ГОЛОСИ ВИРІШИЛИ ВИБОРИ

припустімо тепер, що в ту делікатну область, де панують економічні закони, втручається всесильний вплив власника однієї третини світового тоннажу, власника, який ставить байдуже до прибутків і втрат, який не вважає вирішальним моментом у балансі проценти не вкладені капітали, який бу-

...е судна незалежно від того, чи можна буде зисковно опе-
увати ними, чи ні, і який встановлює розцінки не зовсім
відповідні до закону пропозиції та попиту; чи багато б часу
реба було, щоб океанський транспорт цілого світу зовсім
розладнався?

КРОНПРИНЦ НА ПРОГУЛЯНЦІ

але та, що серце мент грів,
це
усмішка
уст
твоїх

...остійні балачки про мир впливають тривожно, а епідемія
трипу заважає покупцям з сільських місцевостей одвідувати
великі центри

ФОТООКО (32)

...a quatorze heures précises точно о чотирнадцятій годині боші
щоденно бомбардували цей міст зі своєю славнозвісною точ-
ністю щодо часу та місця a quatorzeheures précises точно о
чотирнадцятій годині Дік Нортон з моноклем на оці вишу-
кував свою півчоту недалеко від мосту, щоб передати її Аме-
риканському Червоному Хресту

...майори з Червоного Хреста були такі товсті та білі в
своїх нових мундирах у своїх до блиску начищених поясах
у своїх до блиску начищених тугих ремінних крагах от ми
й за морем от ми й на фронті так так

Дік Нортон поправив свій монокль і почав говорити про
те що от мовляв він прийняв нас джентельменами-волонте-
рами і джентлменами-волонтерами покидає нас Бах перший
долетіли пахощі мигдалю якийсь по недільному порожній
шлях і жодного солдата перед очима Дік Нортон поправив
свій монокль майорів з Червоного Хреста залило багном
запах ліддиту раптовий повів від убиралень та скупченого
війська

Бах Бах Бах ніби Четверте Липня скалки шрапнелі спі-
вають у наших вушах дзвенить

міст стоїть і Дік Нортон поправляючи свій монокль стоїть
і просторо говорить про джентельменів-волонтерів та про
службу в польовому лазареті та про la belle France прекрасну
Францію

стоїть порожня штабна повозка

але де ж майори що перебирають командування?

Хто ж скаже промову від імені Червоного Хреста? Найм'лявішого найтовщого найбільшого з майорів досі ще виділяв він рачкує з багном на своїх крагах залазячи до сховку останній з майорів Червоного Хреста що ми бачили

і це останнє що ми чули про джентельменів та про волюнтерів

ЩАСЛИВИЙ ВОЇН

Сім праведних поколінь Рузвельтів жили на острові Менгеттені; їм належали — великий цегляний будинок на 20-тій вулиці, маєток Доббс-Феррі, ділянки землі у сіті, місце в Голландській реформаторській церкві, капітали, акції, облигації, вони почували, що Менгеттен належить їм, вони почували, що Америка належить їм. Їхній син

Теодор

був хоробливий юнак, страждав від астми, був дуже короткозорий; кулаки й ступні ніг у нього були такі маленькі, що йому важко було вчитися боксу; руки в нього були дуже короткі;

з батька його був ніби філантроп, він годував на різдво обідами хлоп'ят-газетарів, оплакував умови життя, трущоби, Іст-Сайд, Чортову Кухню.

У молодого Теодора були поні влітку, його посилали в ліс у табори, вчили боксу та фехтування (американському джентельменові треба вміти боронитися), викладали йому закон божий, примушували його допомагати бідним (американському джентельменові треба всіма силами підтримувати своїх менш щасливих земляків;

він був природжений праведник,

він страшенно любив вивчати природу, читати про птахів та диких тварин, ходити на полювання, він зробився добрим стрільцем, не зважаючи на окуляри, добрим пішоходцем, не зважаючи на свої маленькі ступні й короткі ноги, прекрасним їздцем, zufалим заводіякою, не зважаючи на короткорукість, модним політиком, не зважаючи на приналежність до однієї з маючих голландських сімей Нью-Йорку.

В 1876-му році він поїхав у Кембрідж вчитися в Гарвардському університеті, багатий, балакучий, несталий юнак з бакенбардами й виразною думкою про все, що є під сонцем.

У Гарварді він роз'їздив у бідці, збирав чучела птахів, сам набивав дичину, підстрелену під час поїздок в Адірондакські гори, хоч він не пив і був навіть трохи богобоязним юнаком і іноді захоплювався думками про реформи та боротьбу зі зловживаннями, він вступив у члени „Порселану“, „Дікі“ та інших клубів по праву сина однієї з маючих голландських сімей Нью-Йорку.

Він казав своїм приятелям, що збирається присвятити все своє життя громадській праці: я хочу проповідувати не доктрину недостойного дозвілля, але доктрину діяльного життя, повного праці та зусиль, роботи та боротьби.

З одинадцяти років він писав дуже багато, заповнював щоденники, записні книжки та окремі листки крупними поривчастими кривульками з приводу всього, що робив, думав, казав;

звичайно він вивчав юриспруденцію.

Він оженився молодим і поїхав у Швейцарію, щоб зійти на Матергорн; передчасна смерть його першої дружини надломилася його. Він поїхав у пустелі південної Дакоти, щоб стати скотарем на ріці Малій Міссурі;

коли він повернувся в Менгеттен, він був уже Тедді, меткий стрілець з заходу, мисливець на лосів, носив ковбойську шляпу, мів заарканювати биків, бився один на один з ведмедем, виконував обов'язки виборного шеріфа.

(У кожного Рузвельта є обов'язок перед батьківщиною; обов'язок Рузвельта, — підтримувати своїх менш щасливих земляків, тих, що недавно прибули до наших берегів).

На заході виборний шеріф Рузвельт ніс тягар білої людини, допомагав арештовувати злочинців, недобрих людей; робота була захватна.

Увесь цей час він писав, заповнюючи журнали оповіданнями про своє полювання та пригоди, заповнюючи мітинги своїми промовами, викриттями, своїми гучними фразами: діяльне життя, здійсненні Ідеали, Справедливе Урядування, коли чоловіки бояться роботи або бояться справедливої війни, коли жінки бояться материнства, вони тремтять на краю загибелі і добре, що вони щезнуть з лиця землі, де вони придатні тільки на те, щоб з них глузували всі чоловіки та жінки — дуже, одважні, благородні.

Теодор Рузвельт одружився з багатою жінкою й праведно зростив сім'ю в Сагамор-Гіллі.

Він відслужив строк у Нью-Йорських законодавчих зборах, Гровер Клівленд призначив його на безплатну посаду Уповноваженого по реформуванню цивільної служби;

був уповноваженим по реформуванню поліції Нью-Йорку, переслідував злочинців, стійко доводив, що білий єсть білий, і чорний єсть чорний,

написав історію морської війни 1812 року,

був призначений помічником морського міністра,

а коли вибухнув, „Мен“ подав у відставку, щоб командувати Дикою Кіннотою, лейтенант-полковник.

Це був Рубікон, Боротьба, Прапор батьківщини, справедлива справа. Американську публіку не залишали в невіданні

щодо полковницької хоробрості, її повідомляли про те, як він під кулями сам кинувся в атаку на висоту Сан-Хуан і мусів був повернутися по своїх людей, як він вистрілив у зад іспанцеві, що тікав.

Було дуже негарно, що регулярно військо перше зійшло на висоту Сан-Хуан з іншого боку, і що зовсім не було потреби сходити на висоту Сан-Хуан. Сант-Яго підкорилося. Це була щаслива кампанія. Теодор Рузвельт кинувся в атаку на висоту Сан-Хуан і зайняв пост губернатора Імперського Штату.¹

Але після війни волонтерам, військовим кореспондентам, співробітникам журналів забажалося додому;

було зовсім не захватно корчитися в поганеньких наметах під тропічним дощем у пекучому ранішньому сонні на спалених пагорбках Куби, де малярія та дизентерія косили людей, і де завжди треба було боятися жовтої пропасниці.

Теодор Рузвельт зібрав круглу петицію² до Президента й попрохав, щоб воїнів-аматорів одіслали додому, а брудну роботу залишили регулярному військові,

яке копало шанці, заривало трупи й боролось з малярією, дизентерією та жовтою пропасницею,

щоб зробити Кубу догідною для Цукрового Тресту та Нейшенел-Сіті Банку.

Коли він висів дома, одне з перших побачень його було з Лемюелем Квіггом, емісаром Босса Платта, у якого в підбійці жикета були зашиті голоси верхнього Нью-Йорку;

він бачився також і з Боссом Платтом, але потім він забув про це. Справи були захватні. Він написав життя Олівера Кромвеля, що на нього, як казали в народі, він був схожий. Ставши губернатором, він сплутав Платтові усі карти (праведному чоловікові можна мати коротку пам'ять); Босс Платт вирішив відпекатися від нього, і виставив його кандидатом на віце-президента в 1900 році;

Чолгош³ зробив його президентом.

Теодор Рузвельт скажено мчав у візку брудними дорогами під буйним дощем від гори Марсі в Едіронакських горах, щоб встигнути на поїзд до Буффало, де вмирав Мак-Кінлі.

Ставши президентом,

він перемістив Сагамор-Гілл, здорову, щасливу, звичайну американську домівку у Білий дім, брав з собою чужоземних дипломатів та товстих офіцерів на прогулянки у Рок-Крік-Парк, де він примушував їх відчайнно продиратися крізь терни,

¹ Штат Нью-Йорк

² Кругла петиція, де підписи розміщені колом, щоб не знати було, хто підписався перший.

³ Анархіст, що вбив президента Мак-Кінлі в 1900-му році.

стрибати через річку по камінцях, перебродити через потоки, видиратися на глиняні кручі, і сварився Великою Палицею на багатих злочинців.

Справи були захватні.

Він улаштував Панамську Революцію, під прикриттям якої відбувся славнозвісний фокус, коли обдурено стару та нову компанії, після чого сорок мільйонів долларів зникли в кишнях міжнародних банкірів,

але прапор Батьківщини знявся над Зоною Каналу і канал був проритий.

Він примусив лопнути кілька трестів, запросив Букера Вашингтона на обід до Білого дому, і наполягав на заснуванні заповідників.

Він дістав Нобелівську премію миру за те, що сьак-так зліпив Портсмутський мир, який поклав кінець російсько-японській війні, і послав Антлантійський флот в навколосвітню плавбу, щоб усі побачили, що Америка — першокласна держава. Він залишив президентський пост Тафтові, закінчивши другий строк, і залишив цьому слоноподібному адвокатові любий для нього обов'язок точити юридичний елей на ображені почування грошових магнатів;

він поїхав у Африку полювати на велику дичину.

Полювати на велику дичину було захватно.

Щоразу, коли лев або слон з тріском падали в кущі джунглів, звалені влучно пущеною розривною кулею, газети мерехтіли заголовками;

коли він розмовляв з Кайзером верхи на коні,

весь світ повідомляли про те, що він сказав так само, як і тоді, коли він вичитував лекцію націоналістам у Каїрі, кажучи їм, що цей світ для білої людини.

Він поїхав у Бразилію, де перебрався через Матто-Гроссо в довбаному човні, по воді, що кишіла крихітною рибою — людоїдом, пірангою,

стріляв тапірів,

ягуарів,

екземпляри білогубого пеккарі.

Він промчав по бистрині Ріки Сумніву

вниз до рубежів Амазонки, куди прибув недужий, з злоякісним наливом на нозі, лежачи під тентом на довбанім човні в товаристві прирученого птаха-сурмача.

Повернувшись до Штатів, він відбув свій останній бій, представивши свою кандидатуру в 1912-му році, як прогресист, спіобірник Чесної Політики, хрестоносець ім'ям Простого Народу: Великий Олень вирнув спід Тафтового парового котка й заснував ім'ям правди Прогресивну Партію в Чикагському Колізеї, при чому делегати, що збиралися поновити демократичний уряд, похитувалися зі сльозами на очах співаючи:

Можливо, що Ріки Сумніву було забагато для людини його віку; можливо, що справи вже не були такі захватні; Теодор Рузвельт втратив голос під час кампанії на три фронти. В Дулуті якийсь маньяк вистрілив йому в груди і життя йому врятував тільки сувій паперу, де була написана його промова, що її він саме збирався виголосити. Теодор Рузвельт виголосив промову з кулею в грудях, чув збентежені оплески, знав, що простий народ молиться за його одужання, але чари вже були розвіяні.

Демократи перемогли, світова війна заглушила праведний голос щасливого Воїна гуркотом ліддитових вибухів.

Вільсон не хотів дати Теодорові Рузвельтові дивізії, це вже була не аматорська війна (можливо, регулярне військо пригадало круглу петицію з Сант-Яго). Йому лишалося тільки писати журнальні статті проти гуннів, та послати своїх синів; Квентіна вбито.

Це вже не був той захватний аматорський світ. Ніхто не знав, що в день перемир'я Теодора Рузвельта, щасливого воїна з усміхненим оскладом зубів і тремтячим вказівним пальцем, натураліста, дослідника, співробітника журналів, вчителя недільної школи, ковбоя, мораліста, політика, праведного оратора з короткою пам'яттю, що любив викривати брехунів (Ананіїв клуб), що воював подушками зі своїми дітьми забрано у Рузвельтівський госпіталь, тяжко хворого на гострий ревматизм.

Справи вже не були такі захватні;
у Теодора Рузвельта була тверда вдача;
він терпів біль, невідомість, думку про те, що його забуто,
як терпів пекучі переходи, коли досліджував Ріку Сумніву,
спеку, смердюче багно джунглів, злоякісний нарів на нозі,

*І помер у сні
в Сагамор-Гіллі
6-го січня 1919-го року
і склав на плечі своїх синів
тягар білої людини.*

ФОТОООКО (33)

11.000 зареєстрованих проституток каже представник відділу пропаганди Червоного Хреста сповнюють вулиці Марселя три рази „форд“ загрузав на вулиці Ріволі у Фонтенебло ми пили в постелі каву з молоком Ліс був такий до болю червоний жовтий по листопадовому рудий під дрібним лавандовим дощем оподаль шлях здіймався на сизі пагорбки повітря пахтіло яблуками

Невер (Дюма хай йому абищо) Атос Портос і д' Артаньян замовили суп з раками в корумі, ми помалу в'їздили в Червоний Масон де пахтіло виною гущею та виноградниками *fais ce que voudras saute Bourgignon* в долині Рони перше солом'яне соняшне проміння помережило білий шлях тінями оголених тополь на кожній зупинці ми пили червоне вино кріпке як біфштекс пишне як палац Франціска Першого букет останніх окроплених мрякою троянд ми не переїхали через ріку в Ліон де Жан-Жак Руссо замолоду страждав від білої немочі краєвиди Провансу були всі ніби за часів Гальських воєн міста як словники латинських основ Оранж Тараскон Арль де Ван-Гог утяв собі вуха наша група розладналася ми спинялися пограти в кості в шинку хлопці ми їдемо на південь пити червоне вино що так любили попи їсти жирні страви з оливковою олією та часником простуємо на південь провансальські білі гриби північний вітер пронизливо завивав на рівнинах Камаргу підганяючи нас на шляху до Марселя де одинадцять тисяч забавлялося собою в мутних дзеркалах променуару в „Аполло“

устриці та смороди́нівка дівчинка така смаглявенька з круглою голівкою аматорка зимового спорту наприкінці всі вони здавалися автоматами з прорізами роздягнені як фокійські статуетки розміщені з розставленими ногами на пінявих окрайках найстарішого в світі порту

Рів'єра розчарувала але там були церкви кольору цукерок і шпичасті дзвіниці на кожному пагорбі за Сан Ремо Порто Мавріціо сині пляшки зелтерської що стоять у фіолетовому промінні навколо стакану Вермут Торіно Савона—декорації для Венеціанського купця намальовані Веронезе Понте Дечімо в Понте Дечімо санітарні повозки розставлені на освітленим місяцем майдані серед холодних кам'яних робітничих будинків паморозь вкривала все у маленькому барі автор Кращої Новеди вчив нас пити коньяк пополам з мараскіном

анущечарку

виявилося що він пише зовсім не те що йому хочеться писати Що можна сказати дома про війну Виявилося що йому зовсім не хочеться того про що він пише йому хочеться почувати

коньяк та мараскін уже не молодий (нас це дуже розсердило ми були жадібні до тих речей яких ми почували що

хочемо сказати їм усім що вони брешуть побачити нові міста поїхати в Геную) щечарку виявилось що йому хочеться бути голим засмаглим пастушком що сидить на схилі гори граючи на флосярі в соняшному світі

поїхати у Геную було досить легко туди ходив трамвай Генуя нове місто ми не могли надивитися на мармурових дожив на карколомні сходи мармурових левів у місячному світі Генуя невже старе місто дожив палає? Всі мармурові палаци й чотирикутні кам'яні будинки й дзвіниці що стремлять на пагорбках здавалися одним мармуровим муром що палає святочне вогнище під місяцем

у барах було повно британців

виряджених цивільних що прогулювалися під портиками з гаванням під Генуезьким місяцем море палає співробітник контррозвідки його величності сказав що то американський нафтовіз наскочив на міну чи в нього пущена міна? Чому вони не потоплять його?

Генуя очі блищали відсвічуючи полум'я від нафтовозу Генуя чого ти чекаєш? Криваві одблиски під місяцем у вулицях опівночі на обличчях хлопців та дівчат Генуя очі запитують очі

через двори бруковані крихким камінням під генуезьким місяцем вгору та вниз карколомними сходами очі палають під місяцем зза найближчого року просто в лице сяє полум'я святочного вогнища на морі

11.000 зареєстрованих проституток каже представник відділу пропаганди Червоного хреста сповняють вулиці Марселя

ДЖО ВІЛЬЯМС

Подорож була паскудна. Джо весь час мучила думка про Дел, про те, як йому не щастить, а палубна команда складається з якихось посіпак. Машини весь час зупинялися. „Гігінботем“ був побудований, як сирний ящик, і мав такий повільний хід, що були дні, коли вони робили не більше як тридцять-сорок миль при помірному противному вітрі. Єдиною розвагою були для нього лекції боксу, що їх давав йому помічник машиніста, на ім'я Глен Гардвік. Це був маленький жиливий чоловік, дуже добрий боксер-аматор, хоч йому було вже років з сорок. Поки вони прибули в Бордо, Джо завдавав йому вже не мало мороки з собою. Він був важчий, руки мав довші, і Глен казав, що в нього є всі природні дані для того, щоб зробитися боксером легкої ваги.

В Бордо перший портовий урядовець, що ступив на пароплав, кинувся цілувати Капітана Перрі в обидві щоки. Президент Вільсон шойно оголосив війну Німеччині. У місті не знали, як догодити *les américains*. Вечорами, коли їх відпускали з пароплава, Джо та Глен Гардвік разом блукали по місту. Дівчата в Бордо були з біса гарні. Вони зустрілися якось надвечір з парою дівчат у міському саду; виявилось, що дівчата—зовсім не проститутки. Вони буди добре одягнені і, здавалося, належати до хороших сімей,—якого чорта, адже тепер війна. Спершу Джо подумав був, що тепер, коли він одружений, йому слід би покинути старі звички, але,—сто чортів, хіба ж не підвела його Дел! За кого вона вважає його, за сятого, чи що? Закінчили вони тим, що пішли в невеличкий готель, відомий дівчатам, повечеряти, випили *beaucoup* вина та шампанського і взагалі здорово гульнули. Ніколи ще Джо так приємно не збував часу з дівчиною. Дівчину звали Марселін, і коли вони прокинулися вранці, готельний слуга приніс їм каву, булочок, і вони поснідали, сидючи в постелі, і Джо почав поновляти свої знання з французької мови, він вивчився вимовляти „*c'est la guerre*“, „*on les aura*“ та „*je m'en fiche*“ і Марселіна сказала, що вона завжди з ним гулятиме, коли він приїздитиме в Бордо, і називала його *petit lapin*¹

Вони пробули в Бордо тільки чотири дні, чекаючи своєї черги підійти до пристані й розвантажитись; весь час вони пили вино та коньяк, харчі були знамениті, всі упали коло них, адже Америка вступила у війну, й ці чотири дні були чудові.

По дорозі додому „Гігінботем“ почав так протікати, що капітан зовсім перестав думати про підводні човни. Вони не знали навіть, чи зможуть вони дійти до Галіфаксу. Пароплав повертався без вантажу і його кидало, ніби поліно, так що вони не могли втримати посуду на столі навіть штормовими підставками. Однієї поганої ночі, в навалному тумані, десь на південь від миса Рейс, Джо саме відстоював свою чергу біля колеса, уткнувшись підборіддям у свою куртку, коли враз його звалило з ніг. Вони так і не дізналися, що то було—міна чи торпеда. Вони пам'ятали тільки, що човни були в чудовому порядку і що море було тихе, і всі вони покинули судно. Сталось так, що чотири човни розділилися. „Гігінботем“ зник у тумані і вони так і не бачили, як він потопав; коли вони востаннє бачили його, головна палуба була вже врівні з водою.

Вони померзли й змокли. В човні, де був Джо, мало розмовляли. Люди коло весел мусіли тяжко працювати, щоб тримати човен носом проти зибу, що знімався. Кожна хвиля, трохи більша, ніж інші, заливала їх піною. На них були вовняні светри та рятувальники, але вони не захищали їх від

¹ Кролятко.

холоду. Нарешті туман почав сіріти і настав день. Човни Джо та капітана трималися вкупі і ввечері їх підбрала велика рибальська шкуна, що йшла з Нью-Фаундленда у Бастон.

Коли їх підбрали, старому Перрі було дуже погано. Капітан рибальської шкуни робив для нього все, що міг, але він був уже непритомний, коли через чотири дні вони прибули в Бостон, і помер по дорозі в госпіталь. Лікарі сказали, що в нього було запалення легенів.

Другого ранку Джо та помічник капітана пішли в контору агента судовласників Перкінса та Еллермена, щоб домогтися платні собі та команді. З пароплавом справа була дуже заплутана, бо хазяї його змінилися, коли він був ще в Атлантийському океані; чоловік на ім'я Розенберг купив його для спекуляції, і тепер його ніде не могли знайти; Чейз-Нейшенел-Банк заявляє своє право власності, і страхова компанія зняла лемент. Агент сказав, що з ними неодмінно розплатяться, бо є писане зобов'язання від Розенберга, треба тільки почекати.— „Що ж нам робити тим часом, траву їсти, чи як вони гадають?“— Клерк сказав, що він дуже шкодує, але їм про це треба поговорити з містером Розенбергом.

Джо та перший помічник, лаючись, трохи постояли на тротуарі біля дверей контори, потім помічник поїхав у Південний Бостон розповісти новини головному механікові, що жив там.

Було тепле червнєве надвечір'я. Джо почав ходити по конторах пароплавств, вишукуючи собі якунебудь посаду. Це стоило йому й він пішов на майдан Коммон і сів там, дивлячись на горобців та шпаків навколо, та на дівчат, що виходили після роботи з магазинів.

Джо зо два тижні вештався по Бостону без копійки. Армія Спасіння клопоталася всіма, хто врятувався від катастрофи, частуючи їх бобами, водяним супом та силою недоладних гімнів, які зовсім не пасували до тодішнього настрою Джо. Йому шалено хотілося добути грошей на квиток до Норфольку, щоб побачитися з Дел. Він писав їй щодня, але листи, що їх приносили йому з ранішньою поштою, здавалися якимись холодними. Вона турбувалася про плату за квартиру, хотіла справити собі дещо з весняного одягу і боялася, що в конторі будуть незадоволені її одруженням.

Джо сидів на лавах на майдані Коммон і блукав серед квітників у міському саду, регулярно навідуючись у контору агента, щоб залитати про посаду, але кінець-кінцем йому набридло це вештання по місту й він пішов у порт і найнявся каптенармусом на судно „Об'єднаної Фруктової Компанії“ „Каллао“. Він гадав, що рейс забере мало часу і, повернувшись, він зможе одержати свої гроші.

По дорозі додому їм довелося простояти кілька днів на рейді у Руссо на острові Домінік, чекаючи поки лімони, що

Вони мали вантажити, пакувалися в кошики. Всі були серйозні на портове начальство, купку чортових англійських мікротів, за карантин, за те, що лімони досі не готові і що ліхтери так повільно ходять між берегом і судном. В останню ніч стоянки в порту Джо та Ларрі, другий капітанармус, почали дражнити кількох молодих негрів у маркітантському човні, що продавали під кормою фрукти та напої команді; несподівано для самих себе, вони запропонували їм по доллару з тим, щоб вони одвезли їх на берег і висадили донебудь подалі, щоб не побачили офіцери. Місто смерділо неграми. На вулицях не було ліхтарів. Чорний, як вугілля, хлопчик підбіг до них і спитав, чи не хочуть вони гірських курчаток. — „Мабуть він має на увазі диких жінок“, — сказав Джо. — „Чоловіків немає дома сюніч“. Негриня завело їх до бару, де хазяйкою була гладка мулатка; вона сказала їй щось на незрозумілій для них острівній говірці, й та відповіла, що їм треба почекати кілька хвилин, отже вони сіли й випили трохи горілки. „Здається, оце і єсть мадам“, — сказав Ларрі. — Коли вони не дуже гарні, то хай ідуть до всіх чортів, от що. Я не дуже падкий на чорне м'ясо“. З задньої кімнати чулося шкварчання й пахло смаженим. — „Сто чортів, я не від того, щоб під'їсти“, — сказав Джо. — „Слухай, хлопче, скажи їй, що ми хочемо їсти“. — „Зараз будете їсти гірське курча“. — „Що за чорт?“ — Вони саме кінчали горілку, коли до них вийшла жінка з великою мискою якоїсь смажені. „Що це?“ — запитав Джо. — „Це гірське курча, пане. Це так ми зовемо тут жаб'ячі лапки, але це зовсім не те, що ваші жаби у Штатах. Я була в Штатах і знаю. Ми б таких не їли тут. Наші жаби чистенькі, як курчата. Вам вони справді сподобаються, коли розкуштуєте їх“. Вони зареготалися. „Ми винні вам за горілку“, — сказав Ларрі, витираючи з очей сльози.

Тоді вони вирішили піти пошукати дівчат. Вони побачили двох, що виходили з якогось приміщення, де грала музика, і пішли слідом у темні вулиці. Вони побалакали до них і дівчата показали зуби, завихлялися в своєму платті і захіхикали. Але троє або четверо негрів підійшли до них сердиті, як чорти, й забалакали щось місцевою говіркою. — „Слухай, — Ларрі, нам треба остерігатися, — сказав Джо крізь зуби. — Ці шмаровози дуже сердиті“. Їх вже оточила була галаслива юрба здоровенних негрів, коли вони почули позад себе голос американця. — „Не кажіть нічого, хлопці, я влаштую справу“. Чоловічок у кавалерійських штанах хакі та в панамі пробивав собі дорогу крізь натовп, весь час говорячи щось острівною говіркою. У нього було сіре трикутне лице, шапина борідка. — „Мое ім'я — Гендерсон, Де Бюкю Гендерсон з Бріджпорту, штат Коннектікут“. — Він потис їм руки.

— Ну, що сталося, хлопці? Тепер все гаразд, тут усі мене знають. Ви повинні остерігатися на цім острові, хлопці, бо

цей народ дуже драгливий, дуже драгливий... Краще ходім зі мною, хлопці, та вип'ємо по чарці..." Він узяв кожного з них під руку й швидко повів їх вулицею вгору. — "Що ж, я теж був колись молодим. Я й тепер молодий. звичайно ж, я знаю цей острів... враг його побий, це ж найцікавіший з усіх Караїбських островів, тільки що відлюдний... зовсім не бачиш білого обличчя".

Коли вони прийшли до його дому, він повів їх крізь велику вибілену кімнату на терасу, де пахло квітками ванілі. Вони бачили внизу місто з рідкими ліхтарями, темні пагорби та білий короб „Каллао“, з освітленими ліхтерами навколо. Інтервалами до них доходило гримотіння кабестанів та ще звідкілясь скажена мелодія джиги.

Чолов'яга налив їм по стакану рому; потім ще по стакану. У нього був папуга на жердці, що весь час верещала. Береговий бриз доносив з гір важкі пахощі квітів і задував пастисте біле волосся на очі чоловікові. Він вказав на „Каллао“, увесь освітлений серед кола ліхтерів. „Об'єднана Фруктова Компанія..." Об'єднана злодійська компанія. Це ж монополія... коли ви не приймете їхніх цін, вони залишають ваші лимони гнити на пристані; це — монополія. Ви, хлопці, працюєте на купку злодіїв, але я знаю, що ви цьому не винні. Це я кажу для того, щоб ви розібралися в справах“.

Несподівано для самих себе, Ларрі та Джо почали співати. Старий чоловік казав їм щось про бавовнопрядні машини та обробіток цукрової тростини і все підливав їм рому. Вони були чортячо п'яні. Вони не пам'ятали, як добулися до пароплава. Джо пригадував тільки темний кубрик і хропіння на койках, які коливалися навколо нього, потім сон, що прибив його, ніби мішок з піском, і солодкий, вадкий смак рому в роті.

Через пару днів Джо звалився в гарячці з страшними болями в суглобах. Він був непритомний, коли його висадили на берег у Сент-Томасі. Це була денге. Він прохворів два місяці перше, ніж здужав написати Дел про те, де він опинився. Госпітальний санітар сказав йому, що він п'ять днів не приходив до пам'яті, і вони всі думали, що він помре. Лікарі були сердиті, як чорти, бо це був постовий госпіталь. Кінець-кінцем, він все таки білий чоловік, та ще й непритомний, і вони не могли його віддати на з'їжу акулам.

Тільки в липні Джо одужав настільки, що міг блукати по крутих, запорошених кораловим пилом вуличках міста. Він мусив залишити госпіталь і йому довелося б погано, якби кухар у матроських бараках не зглянувся на нього і не знайшов йому кутка в незаселеній частині бараку. Було душно, жодної хмарки не з'являлося на небі, і йому страшенно набридло дивитися на негрів, на голі горби та синю, закриту від моря, гавань. Він подовгу сидів на старій, вугляній пристані

в холодку під шматком гофрованого заліза, дивлячися крізь щілини помосту у чисту, глибоку синьозелену воду, стежачи за зграйками рибок, що шукали поживи навколо паль. Він часто думав про Дел і про французьку дівчину в Бордо, про війну і про те, що „Об'єднана Фруктова Компанія“ є купка злодіїв, а потім думки починали кружляти в його голові, як срібні, сині та жовті рибки навколо водоростей, що гоїдалися на палях, і потім виявлялося, що він спав.

Коли у гавань увійшов фруктовий пароплав, що простував на північ, він перестрів одного офіцера на пристані й оповів йому свою сумну історію. Йому дозволили проїхати до Нью-Йорку. Першим ділом він спробував побачитися з Джені; можливо, коли вона нарадить його, він облишить оце собаче життя й візьме постійну роботу на березі. Він подзвонив до рекламної контори Дж. Уарда Мургауза, де вона працювала, але дівчина біля телефону сказала йому, що вона тепер секретарка „самого“ й поїхала на захід у командировку.

Він поїхав у Редгук і найняв койку у міссіс Ольсен. Там усі говорили про рекрутський набір та про те, що тепер хапають на вулиці кожного, хто не має при собі реєстраційної картки, й пришивають ухиляння від військової служби. І справді, одного ранку, коли Джо виходив з підземки на Уолл-Стріт, до нього підійшов фараон і запитав його про картку. Джо сказав, що він — моряк торгового флоту і щойно повернувся з плавби, й не мав ще часу зареєструватися, і що він — виняток, але фараон сказав, що нехай він розповість про це судді. Затриманих зібралася ціла партія, їх повели Бродвеем і якісь фертики в юрбі клерків та прикажчиків на тротуарах кричали на них: „Дезертири!“, а дівчата навколо шикали та тюкали.

У митниці їх загнали у підвальне приміщення. Був гарячий серпневий день. Джо протовпився до вікна крізь пітну гаркотливу юрбу. Здебільшого це були чужинці, були там вантажники і просто портові бродяги. Дехто з них гарячився й похвалявся, але Джо пам'ятав про флот, тримав язик за зубами й слухав. Він пробув там цілий день. Фараони нікого не пускали до телефону, вбиральня була одна, і туди ходили тільки під конвоем. Джо ледве тримався на своїх підставках, він іще не виходився як слід після денге. Він уже хотів був вислизнути, коли побачив знайоме обличчя. Сто чортів, та це ж — Глен Гардвік!

Глена підбрало англійське судно й приставило у Галіфакс. Він найнявся помічником машиніста на „Чеманг“, який віз партію мулів у Бордо та генеральний вантаж у Геную; його мають устаткувати трьохдюймовими гарматами і дати на нього флотських гармашів, Джо неодмінно мусить поїхати з ним. „Невже ти гадаєш, що мене візьмуть?“ — запитав Джо. — „Ще б пак, та їм же до зарізу потрібні морські офіцери;

вони тебе взяли б і без атестата". Бордо звучало дуже добре, хіба ж не пам'ятає він своїх приятельок-дівчаток? Вони умовилися, що як тільки Глен вийде звідси, він подзвонить до Міссіс Ольсен, щоб та принесла атестат Джо — він лежить у сигарній коробці на узголів'ї його койки. Коли їх нарешті підвели до столу на допит, чоловік відразу ж відпустив Глена і сказав, що відпустить і Джо, якщо принесуть сюди його атестат, і що їм негайно треба зареєструватися, хоч би вони й не підлягали мобілізації. — "Кінець-кінцем, не забувайте, хлопці, що тепер війна", — сказав інспектор біля столу. — "Що ж, ми й не забуваємо," — відповів Джо.

Міссіс Ольсен прибігла з документами Джо, і Джо поспішив у контору в Східній Нью-Йорку, і його взяли там за боцмана. Капітаном був Бен Тарбел, колишній перший помічник на "Гігінботемі". Джо хотів з'їздити у Норфольк і побачитися з Дел, але, враг його візьми, не такий тепер час, щоб лишатися на березі. Він міг зробити тільки одно: послати їй п'ятдесят долларів, позичених у Глена. Та в нього не було й часу, щоб журитися цим, бо вони відпливали другого ж дня, з запечатаними інструкціями про місце зустрічі з охороною.

Пливти з охороною було не так щоб погано. Флотські офіцери на винищувачах та на "Салемі", командорському кораблі, віддавали накази, а капітани торгових суден крутилися сюди й туди, подаючи сигнали прапорами. Цікаво було подивитися на Атлантийський океан, де всюди тяглися довгі вірвечки вантажних суден, вимазаних маскувальниками у сірі та білі водяні плями, як вивіски перукарень. В каравані були старі корита, якими за мирного часу ніхто не наважився б доїхати і до Стейти-Айленда, а одне з нових дерев'яних суден судноплавного Бюра, зліплене сяк-так з сирого лісу, так сильно протікало, — хтось таки наважився на цьому, — що його довелося залишити й потопити на півдорозі.

Джо та Глен курили свої люльки у Гленовій кабіні й подовгу балакали проміж себе. Вони вирішили, що все на березі — буза, і що єдине підхоже для них місце — сине море. Джо осточортіло зіпати на юрбу волоцюг, що остановили його команду. Ледве вони вступили у зону, як усі судна пішли зигзагуватим курсом, і всі порядком перетрусилися. Джо ніколи не лаявся так у своєму житті. Щокілька годин знімалася фальшива тривога з приводу підводних човнів, гідроплани кидали морські бомби, а збентежені гармаші стріляли на старі барила, на жмути водоростей та білки на воді. Всім аж полегшало, коли вони увійшли вночі у Жіронду, де проміння прожекторів схрещувалося на воді, де миготіли вітряні сигнали й усюди шмигали патрульні човни.

Прийнятно було вивантажити з пароплава брудних, тупітливих мулів, що провоняли усе судно, і позбавитися галасливих,

лайливих конюхів. Глен та Джо пробули на березі лише кілька годин і не могли знайти Марселіні та Лулу. Гаронна, зі своїми новими, збудованими американцями, залізобетонними пристаями, скидалася на Делавар. Виходячи в море, їм довелося зупинитися на кілька годин, щоб полагодити парову трубу, що протікала; вони побачили патрульний човен, що проходив повз них з кількома човнами на буксирі, набитими до облавків людьми, і вони подумали собі, що у німців зараз досить роботи на морі.

Цього разу вони пливли без охорони. Туманної ночі вони вислизнули з гавані. Коли один з палубних матросів вийшов наверх з папіросою в куточку рота, помічник збив його з ніг і сказав, що його заарештують, як паршивого німецького шпикуна, коли він повернеться додому. Вони пливли вздовж узбережжя Іспанії до самого Фіністера. Капітан щойно взяв курс на південь, коли вони побачили за кормою справжнісінький періскоп. Капітан схопив сам колесо й ревною крізь трубу в машинний відділ, щоб дали найшвидший хід, хоч той хід, звичайно, не міг бути дуже швидким, а гармаші почали щосили стріляти.

Періскоп щез, але через дві години вони нагнали якийсь кетч, схожий на корито, мабуть іспанське рибальське судно, що простувало до берега, можливо, у Віго; він похитувався від легенького вітру, що повівав з заходу-північного-заходу. Не встигли вони перетяти кільватер кетча, як пароплав здригнувся від вибуху і стовп води змочив усіх на мостику. Все пішло як по заведеному. Залило тільки відділок № 1. На щастя вся команда встигла вибратися з кубрика й стояла у своїх рятувальниках на середній палубі. „Чеманг“ трохи осів носом, більше нічого. Гармаші були певні, що це старий, чорний кетч кинув міну, й зо два рази вистрелили в нього, але пароплав так тойдався на важких хвилях, що постріли пропали марно. У всякому разі, кетч зник за островом, що перегорожує вхід до рейду Віго. „Чеманг“ входив до рейду найтихшим ходом.

Поки вони увійшли у канал напроти міста Віго, вода вже почала заливати смоки у відділку № 2, а в машинному відділі її вже було на чотири фути. Їм довелося сісти на тверду піщану міліну праворуч від міста.

Тепер вони знову опинилися на березі зі своїми клунками і стояли на вулиці перед конторою консула, чекаючи, щоб той знайшов їм якенєбудь пристановище. Консул був іспанець і розмовляв по-англійськи не так добре, як йому годилося б говорити, але обійшовся з ними добре. Ліберальна партія міста Віго запросила офіцерів та команду на бій бічків, який мав відбутися по обіді. Знову тяганина; капітан одержав телеграфне розпорядження передати пароплав агентам компанії „Гомер і К°“ у Більбоа, які купили його так, як він був, і вже міняли йому реєстр.

Коли вони прибули в цирк, половина юрби привітала їх вигуками „Віва лос аліадос!“ („хай живуть союзники“), а інша половина зашикала й закричала „Віва Маура!“ („хай живе Маура“¹). Вони думали, що відразу знайде бійка, але вийшов бик і всі втихомирилися. Бій биків був дуже поганим, але хлопці в блискітках були браві молодці, і юрба, що сиділа навколо, весь час примушувала їх пити вино з невеличких чорних міхів, і передавала з рук у руки пляшки коньяку, отже вся команда перепилася й Джо довелося весь час возитися з нею, щоб тримати хлопців у порядку. Потім місцеве товариство, що симпатизувало союзникам, улаштувало для офіцерів банкет, і вусаті пани виголошували запальні промови, яких ніхто не розумів, а американці гукали „ура“ і співали „Ідуть хлопці“, „Бережіть домашнє вогнище“, „Ми у Гамбург ідем на виставу“. Головний механік, на ім'я Мак-Гіллікеде, виконав кілька фокусів на картах, і вечір видався блискучий. Джо та Глен спали разом у готелі. Служниця там була на диво гарна, але не дозволяла їм пустувати з собою. — „Ну, Джо“, — сказав Глен, коли вони лягали спати, — „це — чудова війна“. — „Слухай, здається пробило три“, сказав Джо. — „Ні, ми не били, ми гуляли“, — сказав Глен.

Вони три тижні чекали в Віго, поки урядовці сперечалися про їхній юридичний стан, і все це їм страшенно набридло. Потім їх посадили на поїзд до Гібралтару, де вони мали пересісти на судно Судоплавного Бюра. Три дні вони перебували в поїзді, і спали весь час на твердих лавах. Іспанія була суцільний хребет великих, курних гір. У них були пересадки в Мадриді та Севільї, й кожного разу до них приходив чоловік з консульства і клопотався ними. У Севільї вони довідалися, що їдуть в Алхекірас, замість Гібралтару.

Коли вони прибули в Алхекірас, виявилось, що ніхто нічого не знає про них. Вони отаборилися в консульстві, поки консул посилав телеграми на всі боки; кінець-кінцем, він відкупив для них два вагони й переслав їх у Кадікс. Іспанія була нічого собі країна, все скелі та вино та повногруді чорноокі жінки та оливні дерева. В Кадіксі їх зустрів агент консульства з телеграмою у руці. Нафтовіз „Золота Мушля“ чекав на них у Алхекірасі, і їх знов посадили у вагони, де вони підстрибували на твердих лавах, з припалими куряволицями, з набитими пилом ротами, не маючи копійки в кишені, щоб купити чогонебудь випити. Коли вони сіли на „Золоту Мушлю“, о третій годині світлої місячної ночі, хлопці були такі стомлені, що попадали й поснули просто на палубі, поклавши голови на свої матроські мішки.

Наприкінці жовтня „Золота Мушля“ висадила їх у Перт-Амбої. Джо одержав свою платню й з першим же поїздом

¹ Вождь іспанських консерваторів.

поїхав у Норфольк. Йому осточортіло кричати на юрбу во-
лоцюг у кубрику. Сто чортів, він покінчив з морем; тепер
він оселиться на березі й спробує пожити сімейним життям.

Він почував себе чудово, коли їхав пероном від мису
Чарльза, повз Ріпрапс, з бухти, повної білих баранців, у тиху,
руду воду Гемптон-Родса, де було тісно від кораблів; чотири
великих панцерники стояли на якорі, всюди шмигали вини-
щувачі і білий митний катер, виднілися масковані вантажні
та вугільні пароплави, купка військових барж стояла на якорі
окремо. Був блискучий осінній день. Він почував себе добре;
в кишені в нього було триста п'ятдесят долларів. На ньому
був гарний костюм, він сильно засмаг і щойно добре пообі-
дав. Враг його бери, йому треба тепер трохи кохання. Може
у них буде дитина.

Норфольк безперечно змінився. Всі у новеньких уніфор-
мах, промови вуличних ораторів на розі вулиць Мен та Гренбі,
плакати Позики Свободи, грають оркестри. Він ледве впізнав
місто, коли йшов від порону. Він писав Дел про свій приїзд,
але тепер був стурбований майбутнім побаченням, бо остан-
нім часом не мав від неї листів. У нього досі зберігся ключ
від їхньої квартири, але він постукав, перше ніж відчинити
двері. В квартирі не було нікого.

Він стільки разів уявляв собі, як вона вибіжить йому на-
зустріч. Але зараз тільки чотири години, вона, мабуть, ще
на роботі. Мабуть, живе з подругою, який розгاردіаш у кім-
наті... На вірвовці сушиться білизна, на всіх стільцях валяється
одяг, коробка з недоїденими цукерками на столі... Господи,
та в неї ж мабуть були вчора гості! Онде половинка кекса,
стакани, де вчора було вино, на підносі — купа папіросних
недокурків, а серед них — недокурки сигари. Ох, мабуть у
неї бувають деякі приятелі. Він зайшов у ванну кімнату, по-
голився і трохи причепурився. Що ж, Дел завжди всім по-
добалась; мабуть вона весь час приймала друзів, грала в карти
і всяке таке інше. У ванні стояла банка з рум'янами та губ-
ною помадою, крани були обсіпані пудрою. Джо почував
себе якось чудно, голячись серед усіх цих жіночих речей.

Він почув на сходах її сміх та чоловічий голос; ключ клац-
нув у замку. Джо закрив свій чемодан і звівся. Дел підстригла
собі волосся. Вона кинулася до нього й оповила йому ру-
ками шию. — „Я ж кажу, що це мій чоловік“... Джо відчув
помаду на її губах. — „Ах, як ти схуд, Джо. Бідний хлопчику,
ти мабуть сильно хворів... Якби у мене було хоч трохи грошей,
я б відразу сіла на пароплав і поїхала до тебе... Це Вілмер Тейло...
Тобто лейтенант Тейло, він якраз учора дістав свій чин“.

Джо на мить завагався, а потім простяг руку. У гостя було
коротко підстрижене руде волосся й веснянкувате лице. На
нім була діагоналева уніформа, блискучий пояс і краги. На
плечах у нього були срібні нашивки, на ногах — остроги.

— Він завтра їде за океан. Він хотів пообідати зі мною. Ах, Джо, мені так багато треба тобі розповісти, серденько! Джо і лейтенант Тейло стояли, ніяково дивлячись один на одного, тим часом як Дел метушилася навколо, прибираючи кімнату й весь час говорячи до Джо.

— Це жахливо, я ніяк не можу вибрати хвилинку, щоб зробити щонебудь, і Гільда так само... Ти пам'ятаєш Гільду Томпсон, Джо? Ну, то вона жила зі мною весь час, щоб мені легше було платити за квартиру, і ми обидві щовечера працюємо у крамничці Червоного Хреста, і крім того я продаю Позику Свободи... Вона надумала змінити собі прізвище, бо в неї ж воно німецьке. Я пообіцяла називати її Глорією, але я весь час забуваю... Ти знаєш, Вілмере, Джо двічі мав справу з торпедою.

— Що ж, я гадаю, страшні тільки перші шість разів, — пролебедів лейтенант Тейло. Джо буркнув щось.

Дел зникла у ванній і причинила двері. — „Ви, хлопці, розташовуйтеся догідніше. Я одягнуся за хвилинку“.

Жоден з них не мовив і слова. Черевики лейтенанта Тейло рипіли, коли він переступав з ноги на ногу. Нарешті він вийшов з кишень пляшку. — „Випиймо, — сказав він. — Мій транспорт відпливає після півночі“... — „Випити можна“, — сказав Джо, без усмішки. Коли Делла, переодягшись, вийшла з ванної, вона була разюче гарна. Вона стала багато кращою, ніж тоді, коли Джо востаннє бачився з нею. Він весь час роздумував, чи не підійти йому та не тьопнути цього офіцера, але той нарешті пішов; Дел сказала йому, щоб він зайшов за нею в крамницю Червоного Хреста.

Коли він пішов, вона сіла на коліна до Джо й стала розпитувати його про все; чи одержав він атестат на другого помічника, чи скучив за нею, та як їй хочеться, щоб він міг заробляти трохи більше грошей, бо їй страшенно не подобається отак жити з подругою, адже тільки так вона й може платити за квартиру. Вона трохи випила віскі, що залишилося від лейтенанта, скошлатила йому волосся й приголубила його. Джо запитав її, чи скоро прийде Гільда; вона сказала, що ні, бо в неї побачення — вона зустрінеться з нею в крамниці. Але Джо пішов і замкнув двері, і вони вперше були по-справжньому щасливі, стискаючи одне одного в обіймах на ліжку.

Джо не знав, що йому робити з собою в Норфольку. Дел була цілий день у конторі, а вечорами сиділи в крамниці. Він звичайно вже лежав на ліжку, коли вона поверталася додому. Звичайно її проводив додому якийнебудь армійський офіцер, або ще хтонебудь, і він чув, як вони розмовляли й жартували за дверима, й лежав у ліжку, уявляючи собі, як інший цілує та пригортає її. Він був готовий побити її, коли вона входила, й кричав на неї, і вони сварилися й кричали одне на одного, і вона завжди наприкінці казала йому, що він не розуміє її, і що вона вважає, що це непатріотично —

тручатися в її працю на користь війни; іноді вони мирилися, він просто божеволів від кохання, а вона робилася зовсім маленькою і тоненькою в його обіймах і засипала всього його маленькими коротенькими поцілунками, і він трохи не плавав від щастя. Щодня вона все крашала, а одягалася справді дуже елегантно.

Недільними ранками вона була така стомлена, що не хотіла вставати і йому доводилося готувати для неї сніданок, вони снідали разом, сидячи на ліжку, так як він колись знайшов з Марселіною у Бордо. Потім вона казала йому, що вона без ума від нього, і який він славний хлопець, і як хотілося їй, щоб він знайшов собі хорошу роботу на березі і заробляв багато грошей, так щоб їй не треба було служити, як капітан Барнес, у якого батько мільйонер, хотів, щоб вона розійшлася з Джо і одружилася з ним, а містер Кенфільд з Пропонової контори, той, що виганяє 50.000 на рік, хотів подарувати їй перли, але вона не взяла їх, бо думала, що це — негаразд. Від таких розмов Джо ставало дуже погано на душі. Іноді він починав говорити про те, як би їм завести дітей, але Дел завжди при цьому чудно кривилася й просила його не говорити про це.

Джо всюди шукав роботи; він мало не вступив майстром у одну з ремонтних майстерень ньюпортських доків, але в останню хвилину якийсь фрукт випередив його й перехопив нього посаду. Разів зо два він ходив гуляти з Дел, Гільдою Томпсон, кількома армійськими офіцерами та мічманом з вишивача, але всі вони гордували ним, і Дел кожному дозволяла цілувати себе, і бігала в телефонну будку з кожним, хто мав на собі уніформу, і Джо страшенно мучився. Він знайшов більярдну, де бували знайомі йому хлопці й де можна було дістати хлібної горілки, і став частенько випивати.

Потім, якось уночі, побувши зі своїми приятелями на боксі й після того трохи випивши, Джо зустрів на вулиці Дел у товаристві якогось паршивого офіцера. Було зовсім темно, народу на вулиці було мало, і вони заходили у кожний темний ганок, і офіцер цілував і обіймав її. Коли він побачив їх у світлі ліхтаря й переконався, що то справді Дел, він підійшов до них і запитав її, що в біса все це значить. Дел мабуть була нападпитку, бо почала хіхикати різким, тонким голосям, і це розлютило його; отже він відступив трохи й тьопнув офіцера навідрі просто в груди. Остроги дзенькнули і офіцер простягся на маленькому газоні під ліхтарем. Це трохи розсмішило Джо, але Дел стала люта, як чорт, і сказала, що попросить заарештувати його за образу мундира, за напад та побиття, і що він — нікчемний, сопливий боягуз, який ухиляється від військової служби, і чого він никає дома, коли всі хлопці зараз на фронті б'ються з гуннами. Джо протверзівся, звів хлопця на ноги й сказав, що вони обое можуть

іти простісінько в пекло. Він пішов раніше, ніж офіцер, який, очевидно, був сильно п'яний, і тільки відпльовувався, встиг взятися до нього; він пішов просто додому, запакував свій чемодан і виїхав.

Вілл Стерп був саме в місті, отже Джо пішов просто до нього, підняв його з постелі й сказав, що покінчив з сімейним життям, і попросив позичити йому двадцять долларів на проїзд до Нью-Йорку. Вілл сказав, що це — чудово, що і таким хлопцям, як Джо, не годиться панькатись з жінками. Вони пробалакали про всякі речі мало не до ранку. Потім Джо заснув і проспав аж до вечора. Він прокинувся саме вчасно, щоб встигнути на Вашингтонський пароплав. Він не взяв каюти й тинявся цілу ніч по палубі. Розбалакавшись з одним офіцером, він зайшов посидіти в каюту пілота, де захисно пахло старими люльками. Прислухаючись до плюскоту води під носом судна і стежачи за хистким білим пальцем прожектора, що дотикався до буїв маяків, він став опановувати себе. Він сказав, що їде в Нью-Йорк побачитися з сестрою і скласти іспити на другого помічника в Судоплавному Бюрі. Його оповідання про те, як його судно зіткнулося з торпедою, зробило велике вражіння, бо ніхто з команди „Домініон Сіті“ не був на тому боці.

Йому приємно було, як у старовину, стояти на носі морозним листопадним світанком, вдихати знайомий солонуватий запах води Потомаку, пропливати повз цегляно-червону Александрію та Анакостію, арсенал та адміралтейство, бачити Монумент, що рожево витикався з ранкового туману. Пристані виглядали по-старому, яхти та моторні човни стояли на якорях насупроти, підходив Балтиморський пароплав, старенькі екскурсійні пароплави, устричні черепашки під ногами на пристані, навколо стояли негри-робітники. Потім він ускочив у джорджтаунський трамвай і незабаром уже йшов угору цегляною вуличкою. Дзвонячи біля дверей, він запитував себе, чого йому треба дома.

Мати постарішала, але була в дуже гарному настрої; вона весь час була заклопотана своїми пожильцями та дівчатами, що були вже обидві заручені. Вони сказали, що справи Джені йдуть добре, але життя в Нью-Йорку змінило її. Джо сказав, що він їде в Нью-Йорк складати іспити на другого помічника, і що він неодмінно побачить її. Коли вони запитали його про війну, підводні човни тощо, він не знав, що відповідати їм, і все віджартовувався. Він був радий, коли настав час їхати у Вашингтон на вокзал, хоч вони були дуже ласкаві з ним, і, здається, думали, що бути другим помічником у такому віці — велике щастя. Він нічого не сказав їм про своє одружіння.

З англійської переклав В. Мисик

Продовження буде

ВІДХОДИВ У МИНУЛЕ 1916 РІК

Сніговими заметами, лютими морозами, безперервними боями позначав він свій захід.

Змаялося солдатське тіло, напівприкрите легкою попрілого сукна шинелькою.

Густою сукровицею вкривалися побілені морозом вуха. Ледве відводили замок відморожені пальці.

Зле прокляття рвало рушничну тріскотню.

Блискавиці Великої Пожежі вже освічували фронт.

Тікали вистрибом самостріли, радісними вигуками сповіщали про свою непридатність легко-поранені, і навіть у калік, що йшли з фронту, очі горіли якоюсь надією.

Прискорювався крок утікачів. У його рідкому, але вже поспішному тупоті почувалося гудіння ростущого протесту проти безцільної для окопної армії війни. Солдат готувався проголосувати свою волю ногами.

А тил шумів. Густим туманом усе ще нависав військовий чад.

Молебні заступали розгул, хресні ходи, шахрайські спекуляції. Важнили гаманці постачальників і з п'яних горлянок виривався звірячий зойк:

„За веру, царя і отечество“.

Крутилися варстати.

Голодний стомлений стояв коло машин робітник.

Голодні очі немигаючим зором впивалися в огидну тінь війни і в дружньому стисканні тяглися руки до Карпатів у заморожені нори розкришених окопів.

Солдат знаходив свого спільника.

Спільник одержував збройну силу.

І розкривалися від жаху в години витверезіння очі, постачальників, жиросів, за кого гинуло незчисленне „християнське воїнство“.

І тоді множилися молебні, хресні ходи, рясніли корогви, виростали нові поліційні пікети, в тюрмах опинялися кращі з кращих.

Гострили пера писаки і легкими кучерявими рядками вкривали веленевий папір патріотичними новелами...

— Як рядовий Іванов врятував поручника — барона фон-Австерліца...

— Як рядовий Петров загинув, рятуючи прапор полку.

— Як рядовий Сідоров упав, пронизаний кулеметною чергою, боронячи грудьми командира батальона підполковника графа Румянцева...

І знеосіблені — Іванови, Петрови й Сідорови, скрегочучи зубами, читали отруйні рядки і отрута люті розливалася по жилах.

У бурхливий — за метіллю і гарматною стріляниною — день до окопів звалився мішок пошти.

Обережно, крадькома йдучи стіною окопу, підходили солдати і задубілими пальцями перекладали листи, низько схиляючись до землі під час вибухів.

А вночі у глибокій ямі, викопаній німецькою Бертою і напівприкритій гілками й соломою, грамотні читали й перечитували нехитрі слова.

„І ще кланяється син ваш Степан Опанасович, якому від покрови пішов четвертий годок. А теличку продили. Все одно годувати нічим, та й самим їсти нічого. А меринка купив наш крамар, — відомий тобі Сисой Силович...

І рвався з наболілої душі зойк одчаю і криком прокльонів розстілався по сніговій рівнині.

— За що мучимося?

— За кого страждаємо?

Шукали відповіді запалені очі.

У несамовитому маті приглушували печаль і горе.

І силою протиріч розкривалася істина.

Ми сиділи в ямі, яку зробив гарматень, щільно притиснувшись один до одного, і вже не одну ніч безсонними очима дивилися на вбогий вогник, що, не поспішаючи, лизав мокрі трісочки.

Глухо вибухали міни в окопах, горохом перекочувалася тріскотня рушниць.

— Нема тобі виходу, — буркнув мій приятель — папаша.

— Рязанцев — загинемо...

— Як пить дать, — одрубав Любов. Ушосте поповнюємось, а дроту не здолали...

Я обвів стомленими очима моїх приятелів. І новими здалися мені і брудна скуйовджена борода Рязанцева, і гострий, що не знає втоми, зір Хижнякова й густо навислі брови Любова.

З огидою кинув у вогонь журнал. Жадливе полум'я лизнуло сторінки і вони, шурхаючи, почали згортатися в трубки.

Темніючи, журнал корчився і, нарешті, спалахнув яскравим полум'ям.

— Що це ти? — спитав мене Хижняков.

І я розповів своїм друзям тільки-но прочитану повість про те, як рядовий Сідоров упав, пронизаний кулеметною чергою, боронячи грудьми командира батальйона підполковника графа Румянцева.

— Наволоч, — процідив крізь зуби Хижняков.

— А диви, хтось і повірить — настобурчуючи злиплу бороду, заявив Рязанцев. — Ех, нема того, щоб правду сказати...

— Правду, — кинув Хижняков. — Правда — одна вона.

— Ось...

І він витяг з кишені листівку партії більшовиків і прочитав нам правду, нашу солдатську правду.

„Кому ж потрібна була війна?

Буржуазії. Ця війна — боротьба буржуазії однієї держави за панування над іншою, за перемогу на світовому ринку... Але будемо ж пам'ятати, товариші, що в ворожих окопах проти нас такі ж пролетарі, як і ми, силою взяті, і що вони живуть думкою повернути зброю в іншу сторону...“

Голос Хижнякова наливався сталлю, а наші обличчя твердішали.

Ми мовчали, вражені ясністю й грандіозністю думки.

Гуркотіли міни, і в небі пронизаному прожекторами пливли чорні олив'яні хмари.

Хижняков підсів до мене.

— Ось цю правду ти повинен розповісти.

— Чи зможу ж?

— Зможеш. Нашою силою озброєний ти. А ми — можемо.

Тієї ночі до ранку ми сиділи біля багаття, що ледве жевріло.

Тієї ночі було написано перші сторінки „Окопів“.

УРИВКИ З МОГО ЩОДЕННИКА

20 лютого 1919 р. Ми захопили колишнє приміщення голубуха „Киевской мысли“. Чотири кімнати, кухня, ванна, червоні меблі, дзеркала... Ми: Д. — медик, В. — медик, К. — агроном, четвертий — я.

25 лютого 1920 р. Я працюю в газеті „Вісті“ київського губвиконкому за коректора. Пробую дещо писати, читаю своїм хлопцям. У нас часом відбуваються палкі дискусії на літературні теми.

10 березня 1920 р. Знайшовся і в наші дні меценат. Це — т. Г., що відвідує нас мало не щодня. Звичайно, в цього мецената, крім полатаних штанів та лисини на голові, нема нічого. Зате він має не абияку ерудицію і бажання „витягати“ на світ молодих авторів.

5 жовтня 1920 р. Були з Г. в драматичному театрі. Дивилися Мольєрового „Міщанина-шляхтича“. Г. сказав: „А якого б чорта вам не спробувати написати п'єсу? У вас, я бачу, є хист до комедійного жанру“. Треба над цим подумати.

3 листопада 1920 р. Г. наполягає на мене, щоб я брався до п'єси.

15 грудня 1920 р. Купив у букініста всі чотири томи Мольєрових творів. Думав студіювати їх. Пішов до друкарні на працю, а Д. тим часом спалив мого Мольєра в залізній пічці. Повернувшись з друкарні, я спересердя схопив череп людини, що Д. саме його вичав, і викинув той череп з третього поверху надвір.

10 січня 1921 р. Проте, спробую написати п'єсу. Так, задля жарту. Зображу в ній своїх хлопців. Надто дістанеться в ній Д., щоб знав, як палити Мольєра!

8 березня 1921 р. Написав одну дію. Хлопцям про це ні слова. Проте, виходить весела річ. У Мольєра, звичайно краще. Алеж — я не Мольєр!

15 травня 1921 р. Мені випадає їхати на село. Прощайте, хлопці! Прощай, мій любий Г.! Прощайте, колишні голубухові апартamenti!

27 жовтня 1921 р. Осінь. Дощі. На вулиці багно... Удень — школярі, увечері — туга за товаришами, за містом. Дай візьмуся писати п'єсу.

18 січня 1922 р. П'еса „Студенти“ готова. Комедія на три дії. Чого їй бракує — не знаю. Проте, весела річ. Хлопці мої як живі вийшли. Надто дісталось Д. (Петелька) та його на-
речених (Ліна). Пошлю п'есу хлопцям до Києва. Нехай хоч посміються добре з мого жарту.

1 лютого 1922 р. Одержав від хлопців листа. Хвалять. Мовляли, попав у „точку“. „Г. — пишуть — схопив рукопис і подався до театрів“. Чи йому, отому Г., сповна розуму? Я жартома написав п'есу про своїх хлопців, а він — до театрів!

19 квітня 1922 р. Чого-чого, а цього я ніколи не споді-
вався. П'есу мою „Студенти“, як пише Г., взявся виставляти в Києві театр імені Заньковецької. Якщо так, то я одразу ж беруся писати ще дві п'еси.

10 травня 1922 р. Чортенно працюю. Пишу сучасну сатиру „Людина в окулярах“, а разом із цим інсценізую роман Шарля де-Костера „Тіль Уленшпігель“.

11 вересня 1922 р. Одержав від хлопців листа. „Мчи на всіх парах до Києва. 17 вересня має йти в театрі твоя п'еса“. Сьогодні ж візьму свої написані п'еси і махну за сорок вер-
стов пішки на станцію.

18 вересня 1922 р. Учора дивився в театрі своїх „Студен-
тів“. Ролю Кобилки виконував режисер театру Б. В. Романи-
цький. Глядачі сприймали п'есу досить тепло. А найтепліше її сприймали мої хлопці та дівчата, що я їх зобразив у „Сту-
дентах“. Навіть О. (тепер уже законна дружина Д.), що я її найменував у п'есі „білогвардійською сволоччю“, — і вона
сміялася досхочу.

1 жовтня 1922 р. Одержав за три вистави „Студентів“
авторське відрахування: 17.000.000 карбованців! Пішли вп'я-
тих попоїсти — сімнадцяти мільйонів не вистачило.

3 жовтня 1922 р. Читав у театрі ім. Заньковецької свої
нові п'еси. „Людину в окулярах“ цими днями почнуть опра-
цьовувати. „Тіля Уленшпігеля“ залишають у резерві. Мені
вже нема охоти повертатися на село.

15 листопада 1922 р. Моїй „Людині в окулярах“ не по-
щастило. Відбулася закрита вистава. Сказали: „Таку п'есу
ставити ще не на часі“. „Людина в окулярах“, проте, поїхала
до Харкова, а мені треба вирушати назад на село.

14 травня 1923 р. Одержав із Київа листа. Видавництво
„Книгоспілка“ у Харкові розшукує мене, щоб купити в мене
п'есу „Людина в окулярах“. Ось аж коли обізвалася моя
„Людина в окулярах“! Зібрав оригінали трьох п'ес і вирушив
до Харкова.

23 червня 1923 р. Склав із видавництвом умову на „Лю-
дину в окулярах“. Дали чотири червінці авансу. Решту п'ес
взяли на розгляд. Треба вирушати додому.

3 травня 1924 р. У мене ростуть літературні вуса. „Сту-
денти“ мої видруковані. Крім театру ім. Заньковецької, вони

розійшлися по цілій Україні, „Людину в окулярах“ теж дозволено виставляти. І ця п'єса йде в театрі Заньковецької. Чи не пора мені вирушати до столиці? Звідти щораз сильніше повіває літературними вітрами.

15 липня 1924 р. Я в Харкові. Прип'яли до редакційної роботи.

10 вересня 1924 р. З якогось часу почав писати в газеті „Селянська правда“ віршовані фейлетони, підписуючи їх псевдонімом Антоша Ко, а тепер і сам не радий: усі масові журнали вимагають від мене фейлетонів. Мушу писати.

15 липня 1925 р. Уже рік живу в Харкові. Нічого великого не пишу. Фейлетони, фейлетони, фейлетони...

8 травня 1926 р. Фейлетони, фейлетони, фейлетони!.. Ні, треба щось робити. Аджеж я автор трьох п'єс, з яких дві йдуть у професійному театрі. Кинув редакційну роботу.

20 серпня 1926 р. Переробив для Українського народного театру в Харкові п'єсу „Сорочинський ярмарок“.

8 січня 1927 р. Ще й досі не можу позбутися фейлетонів та гуморесок. Проте, написав п'єсу „Родина Пацюків“.

27 жовтня 1927 р. Написав ще одну п'єсу „Робітниця Юля“.

14 червня 1928 р. Ой! Коли вже я, нарешті, відкараскаюся від набридлих мені гуморесок!

28 серпня 1929 р. ДВУ пропонує поїхати на Дніпрелъстан і написати книжку нарисів. Не поїду, а полечу. Може таки вилікуюсь від гуморесок.

13 жовтня 1929 р. Найсвітлішими днями в моєму житті залишаться дні мого перебування на Дніпрелъстані. За велику честь вважаю вписати і свою скромну сторінку в історію цього велетенського будівництва.

2 січня 1930 р. Написав книжку нарисів про Дніпрелъстан „Бетон наступає“. Почуваю, що Дніпрелъстан вилікував мене від гуморесок. Прощай, Антоша Ко. Візьмуся за іншу роботу.

5 травня 1930 р. Був у доцента ХСГІ Ц. Він показав мені цілий ворох звітів про участь студентів у сьогорічній засівкампанії. Надзвичайно цікавий матеріал. Чи не написати б мені студентську повість?

23 червня 1930 р. Ні, я напишу не повість, а цілий роман із життя студентів сільськогосподарського вишу.

8 жовтня 1930 р. Увесь поринув у студентське життя. Директор ХСГІ дозволив мені відвідувати лекції та семінари. Увечері ходжу до студентських гуртожитків.

16 лютого 1931 р. Мушу щиросердно визнати: роман писати мені важко. Каркас твору побудував легко, бо я до цього часу написав кілька п'єс, але стилістично опрацьовувати широке полотно надзвичайно важко: щоразу збиваюся на фейлетон. Потрібна довга й уперта робота.

25 липня 1931 р. Щоб написати такий роман, як я задумав, мені бракує деяких теоретичних та спеціальних знань.

Кинув роботу. Читаю: Енгельса, Дарвіна, де-Фріза, Моргана, Тімірязєва та інших авторів.

20 лютого 1932 р. Нарешті, надрукував у двох примірниках свій студентсько-комсомольський роман „Молода напруга“. Давав читати його доцентіві Ц. та студентіві С. Прочитали. Є сила зауважень. Треба знову братися до роботи.

6 квітня 1932 р. Я вдруге надрукував роман. Давав читати доцентіві Ц. (академробітник), студентіві С. (партієць), студентіві Г. (комсомолец). Прочитали. Ще є зауваження, але тепер уже не багато.

22 серпня 1932 р. Роман мій „Молода напруга“, нарешті, викінчений. Здав до видавництва.

2 лютого 1933 р. „Молода напруга“ пішла до друку.

14 травня 1933 р. Читав другу коректу свого роману „Молода напруга“. Якби зараз я його писав, кращий би він у мене вийшов. Проте, і за такий не думаю червоніти.

27 червня 1933 р. Викінчив п'єсу „Мобілізовані зорі“.

1 липня 1933 р. Міркував про літературну пашпортизацію письменників. У письменниковому літературному пашпорті повинні стояти всі ті твори, що він їх написав за той час, відколи працює в галузі літератури. Перелічив свої твори, які мають правити за матеріал для мого літературного пашпорта. Ось вони: 1. „Людина в окулярах“ — п'єса, рукопис; 2. „Куркуль“ — оповідання, 20 ст., „Книгоспілка“, 1923; 3. „Студенти“ — п'єса, 104 ст., „Книгоспілка“; 4. „Веселі рядки“ — віршовані фейлетони, 32 ст., ДВУ, 1925; 5. „Про Волинського бога Корнія“ — віршоване оповідання, 32 ст., ДВУ, 1925; 6. „Лопанські раки“ — гуморески, 40 ст., „Плужанин“, 1926; 7. „Лопанські раки“ — юморески, 40 ст., „Бегемот“, 1927; 8. „Радіо-інваліди“ — гуморески, 32 ст., „Плужанин“, 1927; 9. „Свиняче сальдо“ — гуморески, 32 ст., „Плужанин“, 1927; 10. „Головбухова борода“ — гуморески, 32 ст., „Плужанин“, 1927; 11. „Родина Пацюків“ — п'єса, 120 ст., ДВУ, 1927; 12. „Сорочинський ярмарок“ — п'єса, 88 ст., „Рух“, 1927; 13. „Робітниця Юля“ — п'єса, рукопис; 14. „Полотняні дзвони“ — гуморески, 32 ст., „Плужанин“, 1928; 15. „Павлушка“ — віршоване оповідання, 50 ст., ДВУ, 1928; 16. „30 гуморесок“ — гуморески, 148 ст., „Рух“, 1929; 17. „Моя дефектологія“ — гуморески, 32 ст., „Плужанин“, 1929; 18. „Цукрова коза“ — гуморески, 32 ст., „Плужанин“, 1929; 19. „Християнська кров“ — оповідання, 88 ст., ДВУ, 1929; 20. „Комерційний секрет“ — оповідання, 36 ст., ДВУ, 1929; 21. „Паразити під мікроскопом“ — оповідання та гуморески, 204 ст., „Рух“, 1929; 22. „Селянці“ — віршовані фейлетони, 32 ст., ДВУ, 1929; 23. „Бетон настуває“ — нариси, 137 ст., ДВУ, 1930; 24. „Дизель“ — оповідання, 78 ст., ДВУ, 1930; 25. „92%“ — нариси, написані спільно з А. Головком, В. Минком та Р. Шевченком, — 164 ст., „Рух“, 1931; 26. „Молода напруга“ — роман, 277 ст., „Рух“, 1933; 27. „Мобілізовані зорі“ — п'єса, рукопис.

ЛІНАРД ЛАЙЦЕНС

30 РОКІВ ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Не біографію писати маю я про Лайценса. Бодай лише нагадати й нашій суспільності про ще одного невтомного літературного бійця на фронті боротьби за пролетарське мистецтво, за пролетарську інтернаціональну культуру.

Я не збирався заїздити неодмінно до Лайценса, коли замовляв у одному з численних берлінських „Reise Büro“¹ квиток до Риги. Обачні рижани, що, скоштувавши гумової кишки із вправних рук латиської поліції, потрапили до Берліну,—адреса до друзів у Латвію не дають. Один, навіть, казав:

— Я знаю, кого з літераторів у Латвії слід би вам одвідати, та, на жаль, не маю права ризикувати його спокоем, а, може, й життям. Решта ж, можливо, й прийняти радянських письменників не захоче. Ідьте собі..

І ми поїхали.

Сучасна Рига, вона на нас справляє, таке тяжке вражіння класичної фашизованої „Європи“, що шкодуєм часу змарнованого на її одвідини. Хоч воно це й „Європа“, та не всім вона така вже європиста. Старанно прибрана квітками вітрина з догідливо виличкованим найкращими трояндами фашистським знаком, та ще з таким зворушливим написом:

Боже, храни Латвію.

*Земгаль*².

Це аж ніяк не імпонувало захоплюватись закордонною Ригією. І в цій фашизованій за останньою модою Латвії, в її „серці“ — Ризі, треба знайти пролетарського письменника.

Ми його знайшли, хоч і не без деяких авантурницьких заходів.

Никаючи під густим, уїдлигим дощем по Raina bulwars³, заходимо до музею, де в цей час була виставка („10 років

¹ Бюро подорожів.

² Президент Латиської держави.

³ Бульвар Райна.

творчості“) образотворчого мистецтва. Цілими юрбами ходить латиський народ“ поміж численним таки арсеналом, покищо невиразного для Латвії мистецтва. Більшість говорить російською мовою.

Коло однієї картини („Двое старих“) приглядаємося — робітники-латиші. Говорять по-своєму, але руки в них, обличчя — зрозумілі й нам.

— Невже ж так таки й немає кому нас познайомити з ризькими письменниками? — навмисне звертаюся я до свого товариша, щоб чули й вони.

Озиралися. Між собою переглянулися. Один так голову набік перехнябив, дивиться на мене, а обличчя розпливається, розпливається.

— Вы советские? — питає він упевнено, що я, ні краплі не вагаючись, кивнув головою.

— А мы считали, американцы...

І разом увесь гурт від картини до нас.

— Прямо так и приехали? — не то здивовано, не то з заздрощами впевняється той самий робітник.

Я навіть забувся за своє запитання. Але вони не забули. Ми, скільки змогли, пояснили їм „зміст“ кожної картини. І вони були задоволені.

Виходячи надвечір з виставки, вже на останній сходині, той самий робітник підійшов до мене й майже пошепки сказав:

— Я поведу вас до депутата Сейму.

„Ну, — думаю, — шпик“.

— ... Лінарда Лайценса! — закінчив він.

Ми згодилися.

Довго, довго ходили вулицями (не в назві, звісно, річ).

За цей час я перебрав у голові всю енциклопедію знаннів літературних, біографічних. Ледве намацав там і Лінарда.

Асоціація думок починалась від того, що він оце недавнечко ще сидів.

Термін сидіти в умовах непроглядного фашизму, мабуть, і піонерам нашим цілком зрозумілий.

Так от він сидів. Сидів за те, що редагував журнал „Червоний фронт“, сидів за те, що провадив „культурну роботу в лівих робітничих організаціях“ (у Латвії народ досить чемний і тому висловлюється оце так, щоб чиєсь вухо гармонійніше сприймало назви робітничих організацій та їх роботу).

Взагалі в своїм житті (він народився 1883 р., 16 листопада) Лінарда Лайценс насидівся. З середньої школи його виганяють, як „ненадійний елемент“ (чорноробочий „Царського саду“) і за розповсюдження нелегальної літератури 1904 року потрапляє „під нагляд поліції та до Судової палати“. 13 січня 1905 року, під час демонстрації та її розгону, Лайценса рятує тільки випадок. Він, тікаючи, спіткнувся й упав разом з убитими

від пострілів. Його минає кіннота, і він рятується в сусіднім дворі. Перед Жовтнем 1905 року Лайценса арештовано за „політичну агітацію“. Під час „карної експедиції“, він перебуває в селян Псковської губернії під чужим ім'ям. До весни 1909 року Лайценс міняє 7 паспортів. Знов арештовують. Сидить у тюрмі (на цей раз не можна не сказати де сидить), з 1909 аж до травня 1911 року й три рази його судять. Палата присудила на рік у кріпость, Окружний суд — ще на півтора року в арештанські роти. Коли відбув кару, Лайценса позбавляють права на „місце перебування“ і таке інше, і так далі. Довго все це перелічувати. І коли в 1922 році Лайценса (разом з Паегле) „садовлять“ на вісім років, амнестують, у 1924 році арештовують і за законами Керенського він „подлежит изгнанию из Латвии“ — його садовлять знову. Отак і востаннє сидів, аж доки його робітники Латвії не обрали до Сейму...

— Оце тут у дворі, здається, 26-та квартира... Ідїть собі, вітайте, а я піду... Та не забудьте своїх робітників від нас привітати!

Наш „чічероне“ спинився перед ворітьми й стояв, аж доки ми не пройшли далеко в двір. Тоді скинув шапку, махнув нам, і ми сховалися за будинком. Чомусь здається мені, що й тепер оце стоїть ще той наш друг латиш без шапки проти воріт. У світлі від ліхтаря його вузлувате обличчя ніби всміхалося, та від сміху того робилося сумно. Йому невесело було. Він так і говорив, ще йдучи:

— Отак ходив би з вами, хоч би й ніч... Та не часто ви нас одвідуєте...

Постукали. Жіночий голос по-латиському щось говорить...

— Нам Лайценса, Лінарда Лайценса, — тлумачимо ми їй стурбовано.

Могла ж вона під носом у нас дверима грюкнути — і край.

Та впустила, притримуючи двері. А з кімнати назустріч нам вийшов і Лінард Лайценс.

Зніяковів. Просить пробачити, що він оце тільки повернувся з роботи в Сеймі й сів обідати. Обідає коло дверей на маленькому столику. Настирливо нас запрошує обідати з ним. Дружина подала ложки. Дитинча на двох табуретках будівлю якусь зводить.

Зайшли в другу кімнату.

Так чисто і так порожньо. Можливо, що й порожньо тому, що чисто. Нічого зайвого. Неначе оце тільки ці люди поселилися й не встигли впорядкуватися з речами.

Дівча незадоволено віддало нам табуретки. Сіли й мовчимо. На стіні висить портрет Лайценса, олівцем мальований, і в ньому якраз на обличчі дірка.

— Мабуть, дитина прорвала? — кажу я, показуючи на портрета.

Всміхнувся, встав і знову зніяковів.

— Ні, то дорослі. То як арештовували мене в селі, так я втік з портретові дісталось...

— Порвали?

— Прострелили! Там і тепер у селянина в стіні куля стримить...

У кутку в другій кімнаті широкий стіл. Немає де й курці кинути—все завалене книжками, газетами, папером, коректою.

Проглядаю книжки на столі, в шахвах. Більшість російські. Є класики, сучасні журнали і альманахи. Декілька номерів "Червоного шляху".

— То як був я у Харкові, подорожуючи по СРСР, купив...

Дружина його ще молода (це вже в нього друга), але така виснажена, неначе поховала принаймні троє дітей або сама оце тільки встала з ліжка.

— Важко жити, важко працювати!.. Так мало часу, щоб хоч дихнути вільно... Оце ще тільки оклигуємо від тюрми. А чи знов туди не потрапиш—певності аж ні крихти... Важко, а треба!..

Просимо „для зв'язку“ книжок. Лінард схопився, заклопотався коло шахів, на столі, в кошику.

— Яка шкода, що в мене знайшлося лише дещо. В мене є й російські переклади, але навіть сам не маю. Купити ж у нас тут нема чого й думати.

Цікавлюсь, як працює Лінард Лайценс.

— У мене, знаєте, своя манера працювати виробилася в цих проклятих умовах. Мені часто-густо доводиться писати в ударному порядкові. Перед Ленінськими днями я пишу оповідання до Ленінського збірника або й окремо видаємо, до „Паризької комуни“ мав п'єсу написати, на Жовтневі свята за два місяці теж п'єсу... Одне слово, на замовлення часу. Немає кому, а треба!.. Та й взагалі я переконався, що ми переживаємо дні, коли просто злочинно бути байдужим до потреб поточних кампаній у класовій боротьбі й писати якісь занепадницькі зідхання, обивательські або бульварщину. Письменник самою цією назвою перебрав на себе втричі більше за всякого громадянина відповідальності щодо громадських справ—це істина всім відома. Коли ж цей письменник та ще й пролетарський, то міра його відповідальності за справи революції непомірно зростає. Ми мусимо використовувати випадок, що ми живемо на світі якраз у цей час, і жити не надаремне!.. Ось так я в міру сили й працюю... Лихо моє, що Сейм... часу не вистачає...

Я вдивлявся в цю людину й почував, як дійсно вона горить, їй не вистачає часу. Мимохить збіг на спогад і той робітник, що нас привів до нього. Мені стало зрозумілим, що Лінард Лайценс мусить працювати, його висунули вони, оті вузлові обличчя, і він не хоче стати їхнім боржником.

Руденька, рідкувата борідка, широке й сильне чоло. Костюм, я певен, що куплений у перекупця десь на товчку.

З півслова розуміє й стає своїм. Видимо, звук ходити, не горбиться й голови не призивчаїв до поклонів. Оце, мабуть, і буде точний портрет Лінарда Лайценса. Звичайно, що тінь Майже трьох десятиків літ боротьби поклала своє тавро й на вдачу, і на зовнішність, і особливо це відбилось на Лайценсових очах,—вони горять огнем боротьби, навіть тоді, коли він з вигляду сміється.

За життя тов. Лайценс написав дуже багато. Але все, що замолоду писалося й не могло бути друкованим, знищив коли не сам автор, то поліція, й надруковано невеличку частину. Та з того, що надруковано особливо за революційний період, ми маємо понад 36 назов окремих видань: збірок, повістей, романів, драматичних творів, кіносценаріїв та теоретичних праць.

Після подорожі по СРСР з робітничою делегацією Лайценс написав велику книжку „69 день в СРСР“ (є й російською мовою). У цій книзі Лайценс разом із пролетаріатом СРСР переживає і радість, і хибі нашого буйного зростання.

Творчість Лінарда Лейценса насичена міцним соціальним пафосом і від умілості сюжетного вплітання дуже переконлива. Серед робітничих читачів Лайценс дуже популярний письменник, а буржуазія його більше боїться, аніж може ненавидіти.

Є в Лінарда Лайценса й переклади. Особливу вагу має переклад з фінської мови „Калевали“. Цей переклад за оцінкою навіть буржуазної критики є класична праця вусій латиській літературі.

До речі, сам тов. Лайценс так розповідає про цей переклад:

— Був я колись рибалкою в Фінляндії, як переховувся, і, знаєте, так наловчився, що мені зовсім легко було перекласти цей старовинний переказ фінських рибалок... А втім, я за „Калевалу“ мав змогу добре прожити в Італії шість місяців і написати свою книжку „Камінь в вікно“. Правда, два роки по тюрмах працював над „Колєвалою“.

До видання своєї книжки тов. Лайценс ставиться з таким почуттям відповідальності, що сам монтує обкладинки й навіть сторінки...

Отже, не знаю, чи пощастило мені змалювати дійсного Лінарда Лайценса, латиського пролетарського письменника-революціонера. Боюсь, що ні. Я лише розповів свою з ним зустріч. Але й один з Лайценсових біографів до 25-річного ювілею теж обмежився лише такими словами:

„Історикові літератури доведеться перегорнути чимало сторінок цієї епохи (перша чверть 20-го століття І. Л.), щоб з'ясувати значення літературної діяльності Лайценсової за чверть століття. Вивчення матеріалів, біографічні дані допоможуть визначити Лайценсове ставлення до класів, суспільства, покажуть, через яку призму дивився він на класову боротьбу, допоможуть зрозуміти й оцінити ту роль, що відіграв Лайценс у літературі“. (Переклад з однієї фундаментальної монографії про Лайценса — назви й автора не пам'ятаю).

ТВОРЧА МОЛОДІСТЬ

У грудні 1933 року минуло тридцять років письменницької діяльності одного з найвидатніших латвійських письменників, письменника-революціонера Лінарда Лайценса, що почав свій складний і довгий шлях дрібнобуржуазного, дрібноселянського неоромантизму, а тепер іде в ногу з пролетаріатом.

Лінард Лайценс народився 16 листопада 1883 року у с. Яунрозес-Метуми Ліфляндської губернії в родині заможного селянина-орендаря. Освіту здобув у місцевій, а потім у середній школі. Почав працювати в маєтку Бормані, як учень садівника, пізніше—наймит. Ще замолоду він бере участь у революційному русі. За поширення нелегальної літератури 1904 року його притягають до судової відповідальності.

1905 р. він екстерном дістає права народного вчителя, але працювати на цьому полі йому не довелося. Він змушений був емігрувати в Фінляндію.

Після повернення до Латвії він живе під чужим ім'ям і з чужим паспортом. Нарешті, 1909 року Лінарда Лайценса арештовують і закидають до в'язниці.

Під час імперіалістичної війни, 1914—1918 р. р. його захоплює течія національно-демократичного шовінізму, від якого письменник відходить аж після Жовтневої революції. Наприкінці 1918 р. Лінард Лайценс рішуче стає на шлях активної революційної боротьби і до сьогодні йде разом з авангардом пролетаріату. Героїчна боротьба трудящих мас Латвії остаточно з'єднала Лайценса з революційним рухом. Лінарда Лайценса обирають на депутата до латвійського сейму, де він репрезентує робітничо-селянську фракцію. Буржуазна влада білої Латвії кілька разів кидала його до в'язниці.

Так починається переплетіння революціонера, борця і письменника в його біографії.

Лайценс з'явився у латиській літературі напередодні буржуазно-демократичної революції 1905 р. Він вийшов з плеяди неоромантиків разом з Скальбе, Яунсудрабісом, Якуратерсом, Аустринсом, Віктором Еглітсом та іншими, нині зблідлими і дряглими „співцями“ теперішньої білої Латвії, які не можуть дати нічого справді цінного для культури й літератури.

Після революції 1917 р. Лінард Лайценс, єдиний з них, заявив голосно і безповоротно:

— Разом з пролетаріатом проти реакції, проти реакційної літератури.

Треба зазначити, що неоромантизм в той час став носієм ідей реакції, зброєю національної демократії у її боротьбі проти пролетаріату. В цей

потрібний момент Лінард Лайценс на зло всієї старій латиській літературі не пішов, не звернув у бік, як Андрій Упіт, Курцій та інші попутники, — він крокував разом з пролетаріатом. У боротьбі, в активній пролетарській боротьбі зростала його сила, його жадання всього себе, свій письменницький талант і своє ім'я віддати робочому класові.

Якщо побіжно переглянути його творчість після 1905 р., коли після розгрому революції письменник потрапляє під вплив декідентства і націонал-демократизму, то побачимо, що під їх впливом написано оповідання про емігранта Вітольда Віторна.

Наче проміння сліпучого світла крізь припадє символізму пробивається дужий реалістичний струмінь. Уже в збірнику оповідань „Ліхтар у темряві“ Лайценс з досить уїдливою іронією відбиває латиський містечковий уклад, латиську садибу, школу, правдиво виявляє культурну бідність, обмеженість затхлого життя.

Після знищення радянської Латвії 1919 р. з'являється збірник оповідань „Виправдані“. У ньому відбилися переживання революційних подій 1917 — 1919 р. р., які переконали письменника, що пролетаріат, борячись за диктатуру і соціалізм, бореться за нову культуру, за нове життя, без брехні і фальшу. В оповіданнях „Виправдані“ Лайценс, з властивою йому художньою простотою, викриває латвійську буржуазію. Але і тут ще письменник зводить рахунки із буржуазним пануванням у його латвійсько-державній формі в логічно абстрагованих образах, без зв'язку з пролетаріатом Латвії і його героїчною боротьбою.

Тоді, відчуваючи цю хибу, Лайценс активно включається в масову культурну роботу пролетаріату Латвії. Він видає революційні літературні журнали „Лівий фронт“, „Трибуна“, на які спадають репресії з боку буржуазії. В результаті активної громадської роботи Лайценс написав тоді шість революційних п'єс, що гостро озиваються на тодішній політичний момент.

Посилена політична діяльність кілька разів доводила письменника до в'язниці. В романі „Емігрант“ Лайценс уже рішуче переоцінює свої колишні творчі позиції безпартійного „спостерігача“ і уже в дальшому своєму романі „Кричущі корпуси“ розгортає тему революційної боротьби 1905 р. Під час перебування в ризькому централі, він пише кілька оповідань, виданих пізніше під спільною назвою „Камери“.

З скромною простотою реаліста постав Лайценс проти латвійської реакції, латвійського націоналізму, і тому йому не стало місця в Латвії. Його треба було вигнати, але влада тримала його в замкненні. Визволення Лінарда Лайценса зв'язане з іменем нині покійного Анатолія Васильовича Луначарського, що, будучи головою МОРП, в той час мобілізував думку визначних революційних письменників Заходу і тільки завдяки тому Лінард Лайценс з надламаним здоров'ям покинув в'язницю.

Залишатися і працювати в Латвії — значило знов іти за ґрати, тому Лайценс мусів виїхати з Латвійської національної республіки.

І тепер письменник, нерозривно зв'язавши свою долю з долею революційного пролетаріату, працює вже кілька років в умовах Радянського Союзу, беззастанно борячись зброєю художнього слова проти дрібних латвійських націоналістів, проти фашистів-наглядачів німецького і англійського капіталу, проти латвійської в'язниці, проповідуючи майбутню радянську Латвію.

ЛІНАРД ЛАЙЦЕНС

В останньому збірнику оповідань „Портфель і зашморг“ с 1933) Лайценс малює яскраві портрети соціал-демократів теперішньої Латвії. В цих оповіданнях він, з властивою йому простотою стиля і художньою переконливістю, зриває маску з методів соціал-фашистського обдурювання робітників. Зовнішній спокій, завдяки його високим художнім прикметам, перетворюється на акт обвинувачення проти прислужників капіталу соціал-фашистів. Ця книжка зрозуміла і близька нашому радянському читачеві. Вона відбиває занепад і болото, в якому загрузла „демократична“ Латвія.

В умовах Радянського Союзу, після 30-річної літературної роботи, Лінард Лайценс має перед собою найширші невичерпані перспективи; варто навести тут одно з численних вітань юбілярові — вітання латишів-робітників заводу „Каучук“ у Москві.

„Твоя творчість повинна надхнути нас на творчу роботу за цілковиту перемогу соціалізму“, — так починається вітання.

„Ми — робітники-латиші заводу „Каучук“, здебільшого колишні робітники міста Риги, латиські стрільці і червоні партизани, беручи активну участь у виробництві, значно зміцнили економічну незалежність СРСР. Завод, що був колись ризький, невеличкий і технічно відсталий, тепер виріс на зразкове соціалістичне підприємство. Першого року другої п'ятирічки ми виконали річну програму в розмірі 63.288 тис. крб. дотерміново 10 грудня; ми освоїли виробництво радянського штучного каучука. Балон нашого стратостата „СРСР“ також був виготовлений на нашому виробництві. Автомобілі, що брали участь у великому пробному перебігові Москва — Кара-Кум Москва, мали на колесах покришки нашого виробу. Ці покришки, як кажуть фахівці, показали велику витривалість.

„Ці досягнення ми маємо тільки тому, що керує нашою роботою революційна, загартована в боях ленінська партія на чолі з т. Сталіним.

„Ми певні, товаришу Лайценс, що ти, працюючи своїми специфічними засобами пліч-о-пліч з пролетаріатом, зможеш дати ще не один цінний літературний твір, який кликатиме нас до боротьби за цілковиту перемогу соціалізму“.

Ці прості слова-вітання робітників заводу „Каучук“ так само ширі, як і слова творів Лінарда Лайценса. Вони показують ту любов, яку відчувають робітничі маси нашої країни і закордонного пролетаріату до свого письменника, борця проти гниючої Латвії і її культури, за нові успіхи соціалістичного будівництва і нової пролетарської культури.

Тому юбілей 30-літньої літературної діяльності Лінарда Лайценса треба вважати за юбілей творчої молодості цього виключно простого в своєму стилі пролетарського письменника.

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, МИСТЕЦТВО

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

ВЕЧІР УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В МОСКВІ

Оргкомітет спілки радянських письменників СРСР та комісія вивчення української літератури Оргкомітету разом з Комакадемією влаштували в приміщенні Комакадемії великий творчий вечір, присвячений українській літературі.

Аудиторія Комакадемії, де відбувся вечір, була переповнена. На вечорі головував завкультпропвідділу ЦК ВКП(б) тов. Стецький.

У вступній промові т. Стецький відзначив величезне зростання української культури національної формою, соціалістичною змістом. Зокрема товариш Стецький указав на досягнення української радянської літератури.

Тов. Стецький говорив про те, що пленум Оргкомітету радянських письменників, який тільки що закінчився, продемонстрував братерську єдність літератур національностей, які населяють Радянський Союз. Письменники цих національностей, що зібралися в Москві, домовилися на пленумі про зміст і напрям літературної творчості, висунули потребу ще ширше розгорнути самокритику серед письменників, так потрібну для піднесення якості художньої творчості.

Разом з цим т. Стецький підкреслив, що вечір української радянської літератури збігається з датою 120-річчя народження великого українського поета Т. Шевченка. Поезія цього співця селянських низів, що закликав до повстань проти царату, відома і рідні якнайширшим масам трудящих СРСР.

Присутнім представникам україн-

ської радянської літератури аудиторія улаштовує бурхливі овації.

З доповіддю про українську радянську літературу виступив голова Оргкомітету СРПУ т. Кулик.

Доповідач підкреслив міцний зв'язок між окремими загонами єдиної радянської літератури. Він розповів про класову боротьбу в українській літературі, зокрема про боротьбу з українським націоналізмом, головною нині небезпекою на Україні, про рішучий поворот письменників Радянської України до питань соціалістичного будівництва, до всього того, що відбувається у великому Радянському Союзі, невід'ємну частину якого становить УСРР.

— Ми незадоволені досягнутим, — заявив т. Кулик. — Ми чудово усвідомлюємо наше відставання від величній дійсності нашого СРСР. — Від імені українських радянських письменників т. Кулик дає обіцянку, що українську літературу буде піднято до рівня завдань соціалістичного будівництва.

З читанням уривків з своїх творів виступили на вечорі письменники й поети України: тт. Терещенко, Кириленко, Іван Ле, П. Панч, В. Кузьміч, О. Копиленко, П. Усенко і Первомайський. Тепло зустрічала аудиторія кожного, хто виступав, але особливо бурхливу зустріч влаштували авторіві „Загибелі ескадри“ т. Корнійчуківі, комсомольському поетові т. Усенкові, та авторіві п'єси „Дівчата нашої країни“ тов. Микитенкові.

До Всесоюзного з'їзду письменників Оргкомітет СРП СРСР організує велику виставку радянської літератури. У зв'язку з цим Книжкова палата (Москва) зобов'язалася протягом найближчих місяців скласти вичерпну бібліографію всієї радянської художньої літератури, оригінальної і перекладної, що її видано російською мовою та мовами інших народів СРСР.

Картотека матиме 40.000 карток, де будуть занотовані всі літературно-художні книги, видані в СРСР протягом останніх 16 років.

Картотека буде джерелом, за яким комплектуватиметься утворювана при Оргкомітеті бібліотека. Завдання бібліотеки — зібрати всю художню літературу, починаючи з 1917 року. Картотеку складає спеціальна комісія під головуванням В. Соловйова.

НА ДОПОМОГУ ЛІТЕРАТУРАМ НАРОДІВ СРСР

Оргкомітет спілки радянських письменників СРСР створив ряд бригад і комісій вивчення літератур народів СРСР. Вони аналізують творчу продукцію місцевих письменників, виявляють нові літературні кадри, підготовляють випуск збірок кращих творів художньої літератури народів,

збирають фольклорний матеріал.

Бригади виїжджали до Закавказзя (Грузія, Армения, Азербайджан), до Узбекистану, Білорусі, на Україну, в Туркменію і ряд національних республік та областей РСФРР — Калмикію, Казакстан, Киргизію, Крим, Башкирію.

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ МОЛОДІ

Видавництво ЦК ЛКСМУ „Молодий Більшовик“ внесло у видавничий план цього року такі книжки: „Великий конвеєр“ — Ільїна (переклад з російської мови). Книжка має близько 20 друкованих аркушів і буде добре оформлена. В ній розповідається історію збудування Сталінградського тракторного заводу та участь у будівництві робітничої молоді, комсомолу. „Як гартувалась сталь“ — Н. Островського. Книжка про те, як гартувався, мцнів і виростав ленинський комсомол.

Готується до друку чотири книжки з серії світової класичної літератури:

Шарль де-Костер — „Тіль Уленшпінгел“, Джіованіолі — „Спартак“, Войніч „Гедзь“ та „93 рік“ — Віктора Гюго. Ці книжки вийдуть з друку в другому та третьому кварталах цього року.

Недавно вийшли з друку такі книжки: Л. Первомайський „Трипільська трагедія“ (оформлена гравюрами на дереві), І. Каляник „Майдан“ (поезії), Ст. Крижанівський „Дні, дороги, друзі“ (поезії), М. Скуба „Пісні“.

Надійшов у продаж „Збірник п'єс до всеукраїнської олімпіади самодіяльного мистецтва“.

ПОВНЕ ЗІБРАННЯ ТВОРІВ ЛОМОНОСОВА

Всесоюзна Академія Наук готує до друку перше зібрання творів М. Ломоносова. Перші два томи присвячені фізичним і хімічним роботам Ломоносова. Серед праць ученого велику цікавість являє інструкція морським офіцерам, що відпливали шукати шлях на Схід Північним Сибірським

океаном. Тут Ломоносов говорить про можливість встановити великий Північний морський шлях та про причини утворення полярної криги.

Буде так само видано „Літопис життя М. Ломоносова“, збірку популярних статей і хрестоматію про Ломоносова.

ЗІБРАННЯ ТВОРІВ ВЕНЕВІТІНОВА

Видавництво „Академія“ випустило збірку творів поета Д. Веневітінова за редакцією і з примітками Б. Сміренського.

Книга має вперше зібрані листи поета та ряд ніде надрукованих творів і біографічних даних про цього цікавого поета.

ОДНОТОМНИК ВІРШІВ БАГРИЦЬКОГО

Видавництво „Советская література“ (Москва) випускає одностомник поезій Е. Багрицького. У книзі зі-

брані основні твори поета від першої книги віршів „Юго-запад“ до останньої поеми „Последняя ночь“.

ТРИЛОГІЯ М. ГОРЬКОГО

(„Буличев“, „Достигаев“, „Рябінін“)

Закінчення трилогії Горького „Буличев и другие“, „Достигаев и др.“, що становлять сюжетно поєднаний комплекс, утворюють цілу трилогію. Для

цього автор пише нову п'єсу (орієнтовна назва „Рябинин и др.“. Якою закінчить галерею дореволюційних „героїв“ фінансового капіталу.

ЗАКАВКАЗЬКИЙ ДЕРЖВИДАВ ПЕРЕБУДОВУЄТЬСЯ

Величезне зростання культурних потреб найширших мас трудящих республік Закавказзя і цілого Союзу визначило завдання і темпи розвитку видавничої справи. До останнього 1934 р. робота літературно-художнього сектору Закавказького держвидаву характеризувалася неплановістю і незагостреністю її на бойових завданнях літературного фронту.

Основне завдання Закавказького держвидаву дати в перекладі російською мовою кращі зразки творчості сучасних письменників та класичної літератури народів Закавказзя. І лише рядом хиб в роботі видавництва можна пояснити той прорив, з яким прийшло воно до 1934 року. Жодного перекладу творів тюрських, південно-осетинських і абхазьких письменників не видано. Книги випускалися не регулярно, дуже повільно, в невисокому редакційному та технічному оформленні.

Перебудову своєї роботи Закдержвидав почав з грудня минулого року. При найширшій допомозі партійних організацій і спілок радянських письменників республік Закавказзя видавництво складало план видання художньої літератури на поточний рік.

Особливу увагу видавництво віддало художньому оформленню видань. До ілюстрування книг залучено кращі художницькі сили.

На 1934 рік видавництво накреслило видати 60 назов художньої літератури, серед них кілька книг з мистецтва, критики і літературознавства; разом чотири мільйони друкованих аркушів - відбитків, проти мільйона 1933 року.

Видавництво складало ряд договорів з письменниками, перекладачами, художниками і здало до друку перші 14 рукописів: А. Шерван - Заде — „Хаос“, роман з життя бакинських робітників, цього ж автора — одностомник вибраних творів; Мірза-Фаталі Ахундов „Вибране“ (в книзі будуть майже всі п'єси найвизначнішого класика тюрської літератури середини 19 віку і найпопулярніша його казка-сатира „Обдурені зорі“); К. Лордкипандзе „Геть кукурудзяну республіку“, роман про колгоспне грузинське село; Алазан „На шестидесятому горизонті“, роман з життя робітників алаведських мідних рудень; Нінішвілі — збірник вибраних творів; Д. Демірчан — „Рашид“, повість й оповідання; Л. Кіачелі — „Таріель Голуа“,

повість; А. Бакунц — „Новели“ та інші. Так само видавництво перевидав історичний роман М. Джавахішвілі „Арсен з Марабди“.

Разом з цим видавництво випускає добре оформлене видання „Книга мудрості й брехні“ Сулхан Саба Орбеліані (16 вк).

У плані Закдержвидава намічено видати в перекладі з грузинської

П. Чхиквадзе — „Поверхи“; Г. Гветадзе — „Чакокона“; Г. Табідзе — „Вибрані поезії“ (переклади Б. Пастернака та Н. Тіхонова); Кутателі — „Лицем до лица“; антологію — „Поети Грузії“, антологію „Поети Азербайджана“, антологію абхазької літератури та антологію південно-осетинської літератури. Робота Закдержвидаву широко розгортається.

І. П. ПАЛІАШВІЛІ

7 березня в Тифлісі після недовгої хвороби помер народний артист Республіки Іван Петрович Паліашвілі, що 45 років свого життя віддав театру й музиці.

І. П. Паліашвілі народився 1868 р. в Кутаїсі в бідній родині. Музичну освіту почав у Мізандарі, далі вчився в тифліській музичній школі, у Клоновського та Іполітова-Іванова, і одночасно працював органістом в костелі. На органі він вивчився грати самотужки, коли було 10 років.

В 1889 році І. Паліашвілі працював хористом в опері і незабаром став хормайстером, а на кінець сезону диригентом. Далі він працює на посаді концертмайстра в різних українських трупах, в опері Церетелі, здебільшого на Україні (Київ, Харків, Одеса). У цей же час Паліашвілі продовжує свою музичну освіту в Києві, Одесі і в Римського-Корсакова в Петербурзі. Увесь час Паліашвілі працював як диригент у багатьох операх найвизначніших міст колиш-

ньої Російської імперії. За часів Радянської влади Паліашвілі безперервно працює як головний диригент, а останнім часом як зав. художньої частини в Тифліській опері. Виняткову роль відіграв Паліашвілі в справі популяризації грузинських опер і музики.

Протягом своєї 45-річної діяльності І. Паліашвілі виховав сотні й тисячі співаків, музик, диригентів, що стали пізніше справжніми майстрами мистецтва. Особливо велику роботу провів він для створення національних мистецьких кадрів: вони росли і удосконалювались під його безпосереднім керівництвом.

1920 року в Катеринбурзі (Свердловськ) НКО РСФРР нагородив Паліашвілі званням заслуженого артиста РСФРР, а в квітні 1924 року ЦВК і РНК Грузії, відзначаючи його 35-річну діяльність, нагородив його званням народного артиста Республіки, яке Паліашвілі з честю носив до останніх днів.

ТЕАТРИ, КІНО, МУЗИКА

ЩО ЗАВАЖАЄ КІНОРОБОТІ СЕРЕД РОБІТНИКІВ ДОНБАСУ

Комуністична партія, уряд і вся пролетарська громадськість приділяють велику увагу розвитку кінообслуговування Донбасу. Виконуючи їх настанови, кінотрест УСРР — Українфільм лише за два останні роки з 18 кількістю кінотеатрів на Донбасі довів до 30 (в тому числі 6 сезонних). Звукових кіноустанов по кінотеатрах — 8, по клубах — 13. По клубах два роки

тому кіноустанов було 191, тепер — 335. Два роки тому за півріччя демонструвалося радянських кінофільмів 75 процентів, а цього року за те ж півріччя — 95 процентів.

Проте, в кінообслуговуванні донецького робітництва ще не все гаразд. Щоб обслужити міста й села Донбасу, треба мати 968 примірників повнометражних художніх фільмів, а в

донецькому облвідділі треста є їх тільки 761. Як сповіщає сталінська газета „Социалистический Донбасс“, зав облкінопрокату Гончаров краші фільми дає в комерційний прокат, а на робітничі клуби пускає другорядні (іноді попсовані) картини. Експертизою встановлено, що (на 65—80 процентів) гідних до вжитку фільмів на склепі облпрокату тільки 88 штук, вся решта далеко нижчої вартості, а першорядних — зовсім нема. Кінохроніки про Донбас, тобто того, що робить робітництво Донбасу, як воно росте в роботі, як зростає промисловість цієї пролетарської фортеці Радсоюзу, кінопрокат не дає. Зате у вересні показує на екрані весняну засівкампанію, а в травні — роботу зимових лісорозробок.

Але кінообслуговування робітництва зазнає перешкод не тільки через хвороби кінопрокату. Хіба не терпить

робітник у цій справді від того, що Шостенська фабрика кіноплівки через брак сировини завантажена тільки на 35—40 процентів, а липень-серпень-вересень минулого року стояла зовсім? А як функціонують заводи Кіномеханпрома? Вони зовсім не постачають кінопересувок. Запасних частин до пересувок дається тільки на 35 процентів.

Щоб піднести кінообслуговування Донбасу, Українфільм до липня ц. р. виготовляє повнометражний документальний фільм про Донбас на матеріалі соціалістичної реконструкції Донбасу; 1934 року дає два художні фільми і ряд технічних та учбових фільмів. Фонд прокату в Донбасі поповнено 200-ами кращими художніми фільмами. На звукофікацію кіна відпущено 202. тисячі карб. В 1934 р. збудовано буде 5 нових кінотеатрів та два дитячі — у Сталіні й Луганському.

НОВІ ФІЛЬМИ

На Одеській кіно-фабриці закінчується зйомання картини „Незабутні сигнали“ (сценарій О. Корнійчука та Курдюма, режисер Курдюм).

Сценарій картини побудований на тому ж фактичному матеріалі, що й відома п'єса О. Корнійчука „Загибель ескадри“.

ДИТЯЧА КОНФЕРЕНЦІЯ

В Одесі заходами кінофабрики та обласних організацій дитячого руху відбулася кінематографічна конференція, де взяли участь понад 200 дітей — кращих ударних навчання із 40 районів Одеської області. Конференція висунула вимогу перед Українфіль-

мом виготовити фільми про піонерію Союзу, про участь організованої дітвори в соціалістичному будівництві, про життя юних піонерів закордоном, у країнах капіталу і взагалі дала багато цікавого матеріалу про кінопотреби дітей.

КІНОПРОКАТНА ТЯГАНИНА

З кінопрокатом в Українфільмі не всюди гаразд. Не можна, звісно, наладнати його відразу по всій широчинній кіномережі УСРР. Але ж передовики праці і для кінопрокатників Українфільму мусять бути на першому плані. Так думав і робітничий колектив ДЕЗУ ім. Дзержинського в Донбасі (кол. Штергрес). На заводі працює 200 робітників, 200 чоловік інженерів та техніків, що багато вклали ікладають самовідданої праці в соціалістичне будівництво.

Колектив давно вже виявив бажання мати у себе звукове кіно. Вит-

рачено було чимало штурмових днів, суботників на обладнання приміщення, але облфілія Українфільму ще з травня минулого року ніяк не устатковує цього приміщення кіноарматурою. Монтажне бюро Донецької облфілії Українфільму так „устатковує“ його, що навіть при пропусковій кращих фільмів у „мовному кіні“ робітник чує лише гарчання та шипіння й тікає геть з того „найновішого досягнення“ кінопрокатної звукокінотехніки.

Треба зрештою змусити й кінопрокат Українфільму працювати як слід.

КІНО НА КИЇВЩИНІ

На Київщині функціонує 603 кіно-стаціонарки та кінопересувки. В 1934 році збудовано буде по великих селах 16 кінотеатрів. У самому Києві робить гордість радянської кінематографії — київська кінофабрика. Згуртувавши навколо себе численні художні й технічні кадри, кінофабрика збагатилася новими технічними досягненнями, що мають всесоюзну вагу. Так, сконструйовано перший в СРСР здійсальний апарат, новий

звукозаписувальний апарат системи інж. Нікітіна, сконструйовано радянські мультиплікаційні варстати тощо. Ці багатющі технічні можливості київської кінофабрики ще не зреалізовано в повну міру. Тепер, з переходом столиці Радянської України в Київ, на фабриці уперто працюють над засвоєнням виробництва німих і звукових фільмів, з тим, щоб уже випускати високоякісні художні кінокартини.

КІНО РОБОТА НА СЕЛАХ РСФРР

Кінопересувок на сільській території РСФРР робить 3. 283. Крім того — більше як 9000 стаціонарок. Тим часом фонд прокатних копій фільмів (для села) налічує лише 8713 екземплярів. Отже, тут маємо великий розрив.

Особливо дається взнаки розрив між кінообслуговуванням і вимогами колгоспного кіноглядача щодо художнього фільму. Найгірше, що цей розрив збільшується. Наприклад, у Центрально-чорноземній області в 1928 р. на кожну кіноустановку припадало 72 фільми на рік, а в 1933 лише п'ять. Не зважаючи на це,

кінотрест Роскіно за останні дев'ять місяців здав лише 51 процент запланованої продукції у рокат, і з копій фільмів за сільською кіномережею закріплено з усієї кількості (понад дві тис.) лише 391 копію. Щоб виконати постанову ЦК партії про ґрунтовне забезпечення колгоспного села повноцінними фільмами, кіно-виробничі організації в 1934 р. повинні дати кіномережі РСФРР тридцять мільйонів метрів кіноплівки. Потрібна напружена робота, щоб цілком за планом задовольнити кіно й культурно-політичні потреби колгоспних мас.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОЛГОСПНОГО КІНА

При Гікові (Государств. Інститут Кінематографії) в цьому році почне в Москві роботу так звана „Комісія колгоспного кіна“.

Комісія накреслила собі велику дослідницьку роботу. В основі стоять питання: який стан сільської кіномережі на сьогоднішній день. У якому стані сільський фонд картин. Яку

роль відіграє кіно в роботі політвідділів МТС та радгоспів. Чого від кіна вимагають різні райони СРСР. Чим відрізняються ці вимоги від вимог міського кіноглядача. Яка му- сить бути кіномова у фільмах, що їх розраховано на село. Що готують для села кіноорганізації. Робота комісії дасть безперечно позитивні наслідки.

НОВІ ЛІТЕРАТУРНІ ПРАЦІ ПРО КІНО

1934 року видано буде підготовані секцією загального кінознавства такі праці „Радянське кіно в найважливіших документах“, „Проблема творчого метода в радянському кіномистецтві“ (збірка декларацій, мані-

фестів, творчих заявок найвидатніших радянських кіномайстрів) тощо.

Крім того, про західню кінематографію розроблено буде такі теми: „Фашизм і кіно“, „Американське кіно в період кризи“ та інші.

КАЗАНСЬКА КІНОФАБРИКА

Майбутня, великої потужності, кінофабрика в Казані має давати 200 мільйонів метрів кіноплівки щороку. Саме тепер провадиться енергійна підготовка до збудування її. На площі, де згодом має бути розташовано 57 будинків, основних і допоміжних цехів та склепів, спочатку будуть тимчасові споруди. Поставлено вже 10 таких приміщень, будинки під їдальню, контору та бараки для робітників. На 400 метрів прокладено ширококоліїну залізницю, що має сполучати фабрику із залізничним роз'їздом „Восстание“. Закінчується бруккування двокіломет-

рової дороги, що з'єднає фабрику з Казанню.

В першому кварталі 1934-го року стоїть готовий уже перший об'єкт: учбово-експериментальна станція. Це невеличка кінофабрика, що зараз же взялася до процесу кіновиробництва, готуючи кадри й сприяючи вивченню технологічного процесу в період побудови основної фабрики, а потім цю досвідну кіностанцію використано буде під роботу експериментальну.

Так, ударними темпами росте новий кіновелетень, організатор соціалістичної кінокультури.

ВСЕСОЮЗНИЙ КОНКУРС НА КІНОПЕРЕСУВКУ

Головна управа кінопромисловості при Раднаркомі СРСР закінчила конкурс на розроблення конструкцій кінопересувки. Для кращих проектів визначено три премії — першу на 15.000 карб., другу на 10.000, третю — на 5.000 карб. В наслідок конкурсу

радянський кінопрокат збагатився на цікаві типи кінопересувки, що так потрібні для портативної культурної роботи, особливо в умовах територіальної розкиданості в найглухіших закутах нашого великого Радянського Союзу.

ЮДІН

Помер рос. кінорежисер, журналіст і громадський діяч Ніколай Юдін, колишній доброволець Червоної армії, учасник громадянської війни. Юдін був один з ініціаторів „Общества строителей пролетарского кино“ й ОДСК (1924). З 1925 — 26 р. р. Юдін почав працювати як сценарист.

Серед сценаріїв його, особливо відомі історико-документальний — „1917 рік“ та художній „Одна проти багатьох“ — про героїчну боротьбу Червоної армії. Водночас т. Юдін працював як кінопедагог.

Смерть вирвала з лав митців активного кіноробітника.

300 ПІСЕНЬ НА КОНКУРС

Кілька місяців тому ЦК комсомолу та НКО РСФРР оголосили конкурс на кращу пісню школяра і піонера. Вірші й пісні надходять з усіх кінців Радянського Союзу. Пишуть колгоспники, робітники, червоноармійці, літератори, поети і школярі.

Найближче засідання бюро конкурсу намічає організувати біля радіомікрофона. Після короткого виступу голови журі т. Бубнова будуть виконані надіслані на конкурс пісні, а після цього тут таки біля мікрофону члени журі обговорять виконані твори.

ТЕАТР НАРОДНОЇ ПІСНІ В ТАШКЕНТІ

У Ташкенті відкрито „Театр народної пісні“. Основні завдання театру: організація концертів для робітників і колгоспників безпосередньо на під-

приємствах, новобудовах, у колгоспах і підготовка хормайстрів та артистів хору для національних театрів.

Уже працюють дві капели — узбек,

скає і руська. Капели будуть популяризувати зразки хорової класичної музики й пісень народів СРСР. У плані педагогічної роботи нового теат-

ру — вивчення узбекської національної музичної культури, збирання та запис і гармонізація національних пісень.

ОРКЕСТР — МУЗИЧНИЙ ТЕХНІКУМ

Так цілком заслужено іменується оркестр народних інструментів під керівництвом професора Комаренка, що вже чотирнадцять років працює у Харкові. Широкої популярності здобув він серед робітничих мас.

Оркестр справді являє собою містечку одиницю високої якості, де виховався ряд визначних музик, звідки дається поповнення нашим музичним вишам. З цього оркестра вийшов теперішній молодий диригент т. Дорошенко, ансамбль ім. Андреева та багато інших.

Особливо широку роботу оркестр розгорнув 1933 року. Не було жодної кампанії на селі, яку б не обслужив оркестр. Влітку минулого року оркестр з великим успіхом концертував у частинах Чорноморського флоту.

У складі оркестра близько 40 чоловік, з них половина партійців та комсомольців-робітників. У репертуарі понад 600 творів. Увесь свій репертуар оркестр щодо оранжування пробає власними силами. У цьому

визначну заслугу має професор Комаренко, який невтомно працює над підвищенням кваліфікації оркестра і поповненням його репертуару.

Наприкінці березня оркестр відзначив 14-ті роковини своєї роботи, а разом з цим і 25-річчя педагогічної діяльності свого керівника — професора Комаренка.

Беручи до уваги корисну і висококультурну роботу оркестру, пленум відділу Наросвіти Харківської міської ради порушив клопотання про нагороду його керівника званням заслуженого артиста. Зокрема, порушено питання про відрядження оркестру для культурного зв'язку до дружної Туреччини.

Ще до своїх роковин оркестр ухвалив ознайомити найширші маси трудящих з своєю роботою, організувавши в Харкові ряд концертів для заводів та шкіл. Один концерт намічено дати для широкої письменницької та музичної громадськості в Будинку Літератури.

РОБІТНИЧІ ХОРИ

У Харкові досі не було масового робітничого хору. Спроби утворити його закінчувалися невдало. Тепер цю справу зрушено з місця і є вже цілком позитивні наслідки. З ініціативи диригента симфонічного оркестру Германа Адлера організовано хор з 300 робітників, до якого увійшли учасники хорових гуртків робітничих клубів Харкова.

Хор уже почав розучувати IX сим-

фонію Бетховена. Репетиції відбуваються під керівництвом Германа Адлера, організаційне та технічне керування доручено т. Брижасі.

Другий хор на 1000 учасників ухвалив створити Червонозаводський район у Харкові порядком підготовки до Всеукраїнської олімпіади. Крім цього намічено зорганізувати оркестр духових інструментів на 300 чоловік і оркестр гармоністів на 100 чоловік.

НА ДОПОМОГУ САМОДІЯЛЬНИМ ГУРТКАМ

Харківський театр російської драми, щоб допомогти самодіяльним містечким гурткам в організації художнього обслуговування весняної загальної кампанії, випустив спеціальний літературний збірник. В ньому вміще-

но п'єсу працівника театру І. Шишкіна („Напор“) та ряд теоретично-методичних статей.

У збірнику так само є чимало матеріалів для виступів у клубах груп малих форм.

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА ОПЕРА

Харківський Державний академічний театр опери й балету цього року значно поліпшив свою роботу. Велике значення має зміцнення адміністративного та художнього складу театру. На роботу запрошено заслуженого диригента Пазовського, заслуженого артиста Лапицького, італійського професора співів Барера.

Театр дав ряд нових постанов: „Євген Онегін“, „Кармен“, „Запорожець за Дунаєм“, вперше поставив на Україні балет Глазунова „Раймонда“, оперу „Лоенгрін“ — Вагнера.

Найближчі прем'єри театру — „Ріголето“ Верді, „Царева наречена“ Римського-Корсакова, „Фауст“ та один балет.

В основі всієї своєї творчої практики колектив опери поклав метод соціалістичного реалізму. Завдяки ньому театрові пощастило викликати в широкого робітничого глядача підвищений інтерес до опери. Слід зазначити, що 75% місць у театрі має організований глядач — кращі ударники фабрик заводів.

„ІНТЕРВЕНЦІЯ“ В ТЕАТРІ ІМ. ФРАНКА

Державний театр ім. Франка (Київ) ударними темпами (протягом місяця) виготовував п'єсу Л. Славіна „Інтер-

венція“. Ставили п'єсу заслужений артист Ватуля і Юрський, музикант Пруслін. П'єса має величезний успіх.

„КНЯЗЬ ІГОР“ В ПОСТАВІ РОБІТНИЧОГО ГУРТКА

Хоровий самодіяльний гурток Ленінградського заводу „Красный треугольник“ відзначив десятиріччя своєї роботи постановкою опери „Князь Ігор“. Усі виконавці опери — робітники. За

час свого існування гурток розучив і показав понад 100 творів, серед них три опери: „Кармен“, „Руслан і Людмила“ та „Русалка“.

МАЙБУТНІЙ ТЕАТР БІРОБІДЖАНА

На пропозицію далекосхідного крайвиконкому московський державний єврейський театральний технікум ухвалив зробити з свого старшого курсу осередок майбутнього театру Біробіджану. Навколо цього ядра з вихованців технікуму згурпована і решта акторських сил, запрошених з інших театрів СРСР.

Молодь — кістяк нового театру — під керівництвом заслуженого артиста

Міхоєлса торік, порядком бригадного обслуговування засівної кампанії, побувала в Біробіджані і на місці ознайомилась з своєю майбутньою аудиторією. Між керівниками московського державного єврейського театру та майбутнім Біробіджанським театром налагодився щоденний практичний конкретний зв'язок.

Майбутній Біробіджанський театр вже почав підготовчу роботу.

НАУКА

НОВІ КОСМІЧНІ ПРОМІНИ

Командир першого радянського стратостата „СССР“ тов. Г. Прокоф'єв, роблячи підсумки другого польоту радянських учених у стратосферу, спеціально зупинився на наукових досягненнях цього польоту. Серед багатьох наукових досліджень,

тов. Прокоф'єв відзначив записи учасників другого польоту в стратосферу, що стосуються нових космічних промінів. Записів цих покищо не опрацьовано, а отже й практичних висновків ще не зроблено. Над цим радянські науковці ще працюють.

Цікаві повідомлення про нові космічні промені подає професор Чикагського університету Артур Комптон, який недавно зробив доповідь в Американському фізичному товаристві — про наслідки дослідження космічних променів на підставі записів і спостережень, а також матеріалів, зібраних спеціальними приладами для уловлювання космічних променів під час польоту в стратосферу американських літунів Сетла і Фордnea.

Ці матеріали остаточно potwierдили попередні висновки професора Комптона і деяких інших учених про те, що космічні промені складаються з часточок, які мають позитивну електричну насагу. А що земля являє собою величезний магніт, то промені притягуються до відповідних полюсів. І тільки деякі з них, що мають найбільшу енергію, проходять через цей магнетичний бар'єр землі і досягають екватора.

Разом з тим учені, які опрацьову-

вали матеріали, зібрані Сетлем і Форднем у стратосфері, виявили, що в верхніх шарах стратосфери є інші, досі недосліджені, космічні промені. Ці промені густіші і важчі, ніж звичайні, значно повільніше пересуваються і їх атмосфера вбирає раніше, ніж вони доходять до землі. Через те на землі цих променів немає.

На думку професора Комптона знайдені промені беруть свій початок не в самій стратосфері, а десь в віддаленій частині всесвіту. Є підстава гадати, що відкриті промені старіші, ніж земля.

Тимто проф. Комптон сподівається, що дальше дослідження цих променів дасть цінні відомості для вивчення історії всесвіту і розпізнавання його походження.

Для докладнішого вивчення нових космічних променів і визначення їх природи проф. Комптон пропонує організувати польоти в стратосферу в районах, ближчих до полюсів.

ЩОРІЧНІ МЕНДЕЛЕЄВСЬКІ ЧИТАННЯ В АКАДЕМІЇ НАУК СРСР

Недавно закінчилася сесія Академії наук СРСР. На почесних членів Академії обрано: англійського біохіміка Фредерікса Гопкінса, італійського математика і механіка Левічевіта, проф. Гетінгенського університету Давіда Хільберта, норвезького математика Штерна, англійського математика Харді, творця теорії хвильової механіки, видатного німецького вченого, тепер професора Оксфордського університету фізика Ервіна Шреґінгера, творця теорії твердого тіла, німецького вченого, тепер професора Кембріджського університету, фізика Макса Борна, гідрохіміка, професора Томського університету Кіжнера. А членів кореспондентів обрано: історика Б. Д. Грекова, сходознаця Н. І. Конрад, фізиків Д. Л. Талмуда і Б. А. Введенського, геолога Теннера і математика В. В. Голубева.

В Архангельську утворюється постійне бюро полярної комісії Академії, на Камчатці — вулканологічна станція. На початку 1935 року ухвалено скликати сесію Академії наук, присвячену теорії еволюції. Крім того Академія наук визнала за бажане скликати міжнародний конгрес з питань теорії еволюції.

За постановою загальних зборів Академії, в Ленінграді організують щорічні менделєєвські читання. До участі в читаннях припускати будуть авторів найкращих радянських або чужоземних творів з фізики та хімії.

На урочистих річних зборах Академії, неодмінний секретар її В. П. Волгін у доповіді про роботу за 1933 рік дав огляд досягнень окремих інститутів. Найбільше визначаються інститути енергетичний, ґрунтовий, зоологічний, ломоносівський та інститут фізико-хімічного аналізу.

В інституті мови та мислення та в інституті сходознавства опрацьовують нові словники та граматики для численних народів СРСР. Літературознавці Академії працюють над перевиданням „Колокола“ Герцена та повного академічного видання творів Пушкіна.

1933 року почали працювати нові комісії: по атомному ядру, метеоритам, вивченню Каспійського моря, по ірригації, технічній термінології і транспорту.

Утворено особливу комісію для встановлення наукових зв'язків з Туреччиною.

ЗАКОРДОНОМ

ПОЛЬША

Польська літературна академія. У Варшаві відкрито польську літературну академію. До складу академіків увійшли 15 письменників — прозаїків, поетів, драматургів, критиків, філологів та істориків літератури.

Інтерес до радянської літератури. Недавно вийшла з друку

повість Шолохова „Піднята цілина“ в перекладі польською мовою. Польська преса дає дуже високу оцінку повісті.

В театрі „Атенеум“ в приміщенні спілки залізничників ідуть „12 стільців“ Ільфа і Петрова, в драматичній переробці польського драматурга.

СЕРБІЯ

А. Пушкін сербською мовою. У виданні Сербського книжкового товариства (Югославія) вийшла

збірка вибраних оповідань А. Пушкіна в перекладі С. Яніча. Збірка пристойно оформлена.

ФРАНЦІЯ

Виставка фашистського варварства. В Парижі відкрилася виставка спалених у Німеччині книг. Виставкою керують відомі наукові діячі і письменники. На виставці

експоновані праці Маркса, Леніна, Сталіна та твори Генріха Гейне, Генріха Манна та багатьох інших авторів.

Всього на цій виставці демонструється 20.000 назов.

ЯПОНІЯ

Успіх радянських фільмів у Японії. Японське інформаційне бюро „Ніциро-Цусім“ відзначає, що радянські кіно-фільми мають величезний успіх у японських кіно-театрах. Демонстрацію „Снайпера“ на екранах столичних театрів „захоплено зуст-

рили кіно-аматори, що давно чекали на радянські фільми“.

Тепер у Токіо в найбільшому театрі іде „Зустрічний“. З великим інтересом чекають на наступний показ радянських картин „Петербурзька ніч“ та „Іудушка Головлєв“.

Відповідальний редактор — І. Кириленко

Відає в-во — „Література і Мистецтво“

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА

БІБЛІОТЕКА

379

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1934 РІК

**НА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ, КРИТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКО - ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

„ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“

РІК ВИДАННЯ ОДИНАДЦЯТИЙ

Журнал виходить за редакцією: Д. ГАЛУШКИ, ГР. ЕПІКА
І. КИРИЛЕНКА (відп. ред.), Д. МІЛЕВА, П. ПАНЧА, П. ТИЧИНИ, М. ТКАЧА
Н. ЧЕРЕДНИК

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 1 рік 18 крб.	на 6 міс. 9 крб.	на 3 міс. 4 крб. 50 к.
------------------	------------------	------------------------

Передплату приймають усі поштові філії, листоноші та агентства „Союздруку“.

Адреса редакції — Харків, вул. К. Лібкнехта, № 11, 2-й поверх, кімн. 13.

НА УВАГУ АВТОРІВ: редакція „Червоного Шляху“ залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.

Вірші, не прийняті до друку, не зберігаються і з приводу них редакція не листується.

Рукописи мусять бути надруковані на машинці і на одній стороні аркуша.

Ціна 1 крб. 50 коп.

Уч. 1000. 11 квіт. 13
Народн. Бібл-ка
Центр.

